



va prostredníctvom synodálnych nariadení na území vlastnej diecézy. Biskup zohrával dôležitú úlohu pri zvolávaní a priebehu synod, ako aj pri koncipovaní a následnom prijímaní synodálnych nariadení. Pri diecéznych synodách býval jediným zákonodarcom väčšinou len on. Ďalší synodálni účastníci mali iba poradné funkcie – či mnohokrát ani tie. Biskupom stanovené závery si často len vypočuli a svojimi podpismi potvrdili.<sup>3</sup>

Závery Nitrianskej diecéznej synody, ktorá bola v roku 1494 zvolaná z iniciatívy nitrianskeho biskupa Antona (1492 – 1500), poukazujú na aktuálne problémy, ktoré sužovali kresťanskú cirkev koncom 15. storočia. Keďže synodálne nariadenia boli dôležité cirkevnoprávne dokumenty záväzné pre cirkevných i svetských predstaviteľov vybranej (arci)diecézy, kurz vnútornej reformy Nitrianskej diecézy nastolený prostredníctvom synodálnych nariadení poskytuje vysoko dôveryhodný obraz o aktivitách a snahe zlepšiť stav kléru zo strany biskupa Antona. Nariadenia prijaté v Nitre v roku 1494 boli pokrokové a aktuálne ešte aj v nasledujúcom storočí, keďže z iniciatívy nitrianskeho biskupa Pavla Abstemia Bornemisu (1557 – 1579) boli znovu potvrdené, redigované a vytlačené v roku 1560 vo Viedni.<sup>4</sup>

Uhorské diecézy neboli v priebehu stredoveku až natoľko izolované a odchýlené od kurzu nastoleného národnými či provinciálnymi synodami, aby dochádzalo pri koncipovaní obsahovej zložky vlastných synodálnych nariadení k markantným rozdielom a odlišnej interpretácii záverov hierarchicky nadradených synod. Diecézne a provinciálne synody síce mohli pri prijímaní dekrétov zohľadňovať lokálne pomery a špecifiká, malo to ale svoje limity. Aj v nariadeniach Nitrianskej diecéznej synody je preto citeľný silný vplyv Ostrihomskej provinciálnej synody, ktorú zvolal ostrihomský arcibiskup Hypolit d'Este (1487 – 1497) len krátko pred nitrianskou (1493).

---

(napr. opáti, prepošti, kňazi). Výnimočne mohli byť na synodách dokonca prítomní aj hostia v úlohe pozorovateľov, avšak bez zákonodarných či poradných kompetencií (napr. svetský patrón, ktorého si pozval biskup). Nariadenia prijaté z iniciatívy (arci)biskupov museli byť právoplatne schválené aj Svätou stolicou. Najnižšie v rade figurovali diecézne synody, ktoré slúžili na prijímanie záverov národných a provinciálnych synod na diecéznej úrovni. PEJŠKA, Josef. Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Svazek první: Ústavní právo církevní. Semily: Vlastní náklad – Glosův grafický závod, 1932, s. 58. PEJŠKA, Josef. Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Svazek druhý: Hierarchický řád církevní. Praha: Theologický ústav CSsR. v Obořišti u Dobříše – Československé akciové tiskárny v Praze, 1937, s. 112-113. Terminologický rozdiel medzi ekumenickými a provinciálnymi snemami priblížil vo svojom diele aj Hubert Jedin. JEDIN, Hubert. Malé dějiny koncilů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990, s. 7-8. Diecézne synody podrobnejšie zadefinoval aj Pavel Krafl. KRAFL, Pavel. Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku. Praha: Historický ústav AV ČR, 2014, s. 55-62. Termín *synoda* pramení v slove *σύνωδος* so starogréckym pôvodom. Latinská verzia pojmu nadobudla tvar *synodus*, pričom častým variantom je aj *concilium*. ADRIÁNYI, Gábor. A római katolikus egyház zsinatai. In BALOGH, Margit – VARGA, Szabolcs – VÉRTESI, Lázár (eds.). Katolikus zsinatok és nagygyűlések Magyarországon a 16. – 20. században. Budapest – Pécs: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontja – Pécsi Egyháztörténeti Intézet, 2014, s. 13-14.

<sup>3</sup> ERDŐ, Péter. Az egyházmegyei zsinat intézménye a történelemben. In Vigilia, 1988, roč. 53, č. 11, s. 810.

<sup>4</sup> BORSA, Gedeon. Hazai egyházmegyéek Mohács előtt nyomtatott zsinati határozatai. In Magyar könyvszemle, 1986, roč. 102, č. 1, s. 72.

O okolnostiach zvolania, podrobnom priebehu či účastníkoch Nitrianskej diecéznej synody z roku 1494 toho veľa nie je známe. Vynímajú sa tu prakticky len dve zásadné roviny, a to osoba nitrianskeho biskupa Antona ako iniciátora jej zvolania a textová podoba prijatých nariadení. Keďže zvolávanie synod v Uhorsku v období stredoveku (i novoveku<sup>5</sup>) nebolo úplnou samozrejmosťou a spájalo sa skôr s iniciatívnymi, charizmatickými a vplyvnými (arci)biskupmi, ktorí sa pokúšali zlepšiť stav svojho kléru, povzbudiť ho v morálnej i liturgickej rovine a pretaviť nariadenia hierarchicky nadradených synod či koncilov v duchu sebareformy do uhorskej náboženskej praxe, osud klerikov a veriacich z Nitrianskej diecézy zrejme nebol Antonovi ľahostajný. O jeho úsilí na cirkevnom poli či v diplomatickej rovine svedčia aj jeho ďalšie aktivity a životopis. Anton (\*? – †1500), v prameňoch a literatúre vystupujúci aj ako Anton zo Šankoviec alebo ako nitriansky biskup Anton I., mal svoj pôvod v gemerskom šľachtickom rode. Jeho príbuzný získal Šankovce (dnešná súčasť slovenskej obce Gemerská Ves v okr. Revúca) od Žigmunda Luxemburského vo forme donácie v roku 1421, keďže sa vyznamenal v bojoch proti husitom. V roku 1454 získal Anton titul *magister* na fakulte slobodných umení Viedenskej univerzity. V 70. rokoch 15. storočia sú zas spomínané jeho právnické štúdiá v meste Padova, kde mohol podľa predpokladov dosiahnuť titul *doktora kánonického práva*.<sup>6</sup> Ako diplomat v službách uhorského panovníka Mateja Korvína (1458 – 1490) a neskôr aj Vladislava II. Jagelovského (1490 – 1516) sa vyznamenal aj za hranicami Uhorska, napr. v Poľsku, vo Francúzsku alebo v mestách Rím, Miláno a Neapol. Pred tým, než sa stal nitrianskym biskupom (1492), sa spomínal aj na poste varadínskeho kanonika (1463 – 1486), vacovského kanonika (1482 – 1484) alebo bratislavského prepošta (1468 – 1498).<sup>7</sup> V úlohe nitrianskeho biskupa vyzýval ľudí k tomu, aby si vážili duchovenstvo, žili v katolíckej viere a vyhýbali sa heréze. V roku 1499 absolvoval náročnú cestu na Ríšsky snem do Wormsu, ktorý bol ale vzápätí premiestnený do Kolína.<sup>8</sup>

Z pohľadu synodálneho zákonodarstva počas jeho pôsobenia v úlohe nitrianskeho biskupa bola kľúčová práve Nitrianska diecézna synoda z roku 1494 a jej nariadenia. Na základe Péterffyho (Carolus Péterffy) edície<sup>9</sup> bolo na tejto synode prijatých až 36 obsiahlych nariadení. S týmto počtom pracoval vo svojej

<sup>5</sup> K problematike novovekých uhorských synod katolíckej cirkvi pozri aj BUCKO, Vojtech. Mikuláš Oláh a jeho doba (1493 – 1568). Štúdiá zo slovenských dejín 16. storočia. Bratislava: Vedecké ústavy mesta Bratislava, 1940, 288 s. BUCKO, Vojtech. Reformné hnutie v arcibiskupstve ostrihomskom do r. 1564. Bratislava: Unia, 1939, 327 s. JABLONSKÝ, Dávid. Vybrané príklady problematického prijímania nariadení uhorských katolíckych synod v 16. a 17. storočí v náboženskej praxi. In Konštantínove listy, 2017, roč. 10, č. 1, s. 222-232. JABLONSKÝ, Dávid. Smerovanie katolíckej cirkvi v Uhorsku v období 2. polovice 16. storočia až 1. polovice 17. storočia v zrkadle synodálnych nariadení. In Východočeské listy historické, 2018, č. 39, s. 29-48.

<sup>6</sup> HLAVAČKOVÁ, Míriam. Diplomati v službách uhorských kráľov. Pôsobenie nitrianskeho biskupa Antona zo Šankoviec na sklonku stredoveku. In Historický časopis, 2010, roč. 58, č. 1, s. 17-18.

<sup>7</sup> Magyar Katolikus Lexikon (kísérleti internetes változata) [online]. B. m., b. v., b. s., heslo Sánkfalvai. Dostupné na internete: <<http://lexikon.katolikus.hu/S/S%C3%A1nkfalvai.html>>.

<sup>8</sup> HLAVAČKOVÁ, ref. 6, s. 31-34.

<sup>9</sup> PÉTERFFY, Carolus (ed.). Sacra Concilia Ecclesiae romano - catholicae in Regno Hungariae. Vol. I. Posonii: Typis Kaliwodianis, 1741, s. 255-281.

edícii<sup>10</sup> aj Svoréni (Michaelus Ssvorényi), no s tým rozdielom, že jeho textová podoba má v porovnaní s Péterfim skôr charakter zápiskov alebo stručného výťahu z pôvodných nariadení. Korešponduje s tým (v jeho diele) aj nadpis, ktorým tieto nariadenia opatril (*Eius compendium*).

V zozname nariadení figurovali ako prvé sviatosti, ktorých bolo sedem.<sup>11</sup> Krst (*baptisma*) bol v I. nariadení označený ako v poradí prvá sviatosť, ktorá predstavovala bránu (*ianua*) a základ (*fundamentum*) všetkých ostatných sviatostí. Bez jej prijatia nemohla byť vysluhovaná žiadna iná sviatosť. Pri udeľovaní tejto sviatosti deťom bolo treba ako prvé vysloviť ich (krstné) meno, nasledovalo požehnanie vody v tvare kríža, trojité ponorenie dieťaťa do krstnej vody (*ter in modum crucis immergat illum in aquam*) a slová: „Ja ťa krstím v mene Otca, Syna i Duchu Svätého. Amen.“ Ak mala byť pokrstená osoba, pri ktorej nebolo jednoznačné, či jej už sviatosť krstu neudelili skôr, kňaz v takomto prípade použil nasledujúce slová: „Ak si pokrstený, neprekršťujem ťa, ak však nie si, krstím ťa v mene Otca, Syna i Duchu Svätého.“ Ak niekto získal (v mimoriadnych prípadoch) krst od laika, kňaz ho ne-

<sup>10</sup> SZVORÉNYI, Michaelus (ed.). Synopsis critico-historica decretorum synodaliū pro ecclesia hungaro - catholica editorum. Vesprimii: Typis Clarae Szammer Viduae, 1807, s. 179 - 187. Synodálne nariadenia alebo zmienky o uhorských synodách sú dostupné aj v nasledujúcich edíciách prameňov: SOLYMOSI, László (ed.). A veszprémi egyház 1515. évi zsinati határozatai. Budapest: Argumentum Kiadó - Balassi Kiadó, 1997, 211 s. BATTYÁNY, Ignatius (ed.). Leges ecclesiasticae regni Hungariae, et provinciarvm adiacentivm opera et studio. Tomus I - III. Alba Carolinae; Claudiopoli: Typis Quondam Episcopaliū, 1785 - 1827, 669 s. KOVACHICH, Martinus Georgius (ed.). Codex juris decretalis ecclesiae Hungaricae quem ad sua capita revocatum, et in ordinem systematicum reductum, sub suis rubricis, ipso textu decretorum comitalium fideliter expressit, fontes rite citavit, et venerabili clero S. Ecclesiae Hungaricae reverenter dicavit Martinus Georgius Kovachich Senquiciensis. Tomus I. - II. Pestini: Typis Joannis Thomae Trattner, 1815, Tom. I. 768 s; Tom. II. 511 s. PRAY, Georgius (ed.). Historia controversarium de ritibus Sinicis ab earum origine ad finem compendio deducta. Praecepte epistola ad benedictum cetto. Pestini; Budae; Cassoviae: Bibliopolio Strohmayeriano, 1789. 252 s. FEJÉR, Georgius (ed.). Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticvs ac civilis. Tomus I. - XI. Budae 1829 - 1844. KATONA, Stephanus (ed.). Historia critica regvm Hvgariae..., ex fide domesticorvm et externorvm scriptorvm concinnata, a Stephano Katona. Tomus I. - XLII. Pestini; Budae 1779 - 1817. DRASCOVI-TTIUS, Georgius (ed.). Acta, et constitvtiones Dioecesanae Synodi Iavriensis. Sub Reuerendiss. in Christo patre ac Domino Georgio Drascouitio, electo Archiepiscopo Colocense, Dei & Apostolic Sedis gratia Iauriense Episcopo, Sacratissimae Caesareae Regiae. Maiestatis Consiliario, & per regnum Hungariae summo Aulae Cancellario, ad secundum diem mensis Augusti indictae, & per triduum Sabariae, patria sancti Martini Episcopi, habitae, Anno Domini M D LXXIX. Praeae: Typis Georgii Melantrichi, 1579, 164 s. SZELEPCHÉNY, Georgius (ed.). Acta et decreta synodi dioecesanae, Strigoniensis. Autoritate illustrissimi ac reverendissimi domini, Petri Pazmany, archiepiscopi Strigoniensis. Celebratae Tyrnaviae, Anno Domini M.DC.XXIX. die IV. Octobris & sequentibus. Jussu illustrissimi ac reverendissimi D. Domini Georgii Szelepchény, archiepiscopi Strigoniensis, Pro Commoditate Parochum recusum, Anno Domini M.DC.LXVII. Tyrnaviae 1667, 157 s.

<sup>11</sup> Hoci náuku o siedmich sviatostiach konciloví otcovia podrobnejšie zadefinovali až v dekrétach a kánonoch Tridentského koncilu (1545 - 1563), odkazy alebo čiastkové problémy späť so sviatosťami boli prítomné už aj v kánonoch viacerých stredovekých koncilov. 7. zasadnutie (3. 3. 1547) Tridentu sa týkalo sviatostí vo všeobecnosti, krstu a birmovania; 13. zasadnutie (11. 10. 1551) Eucharistie; 14. zasadnutie (25. 11. 1551) sviatosti posledného pomazania a sviatosti pokánia; 23. zasadnutie (15. 7. 1563) sviatosti svätenia kňazstva a 24. zasadnutie (11. 11. 1563) sviatosti manželstva. HRDINA, Ignác Antonín (ed.). Dokumenty Tridentského koncilu. Praha: Krystal OP, 2015, s. 58-64, 84-93, 102-122, 181-185, 203-206.

mal za úlohu prekršovať ani katechizovať, ale len pomazať posvätným olejom na hrudi (*in pectore*) a medzi ramenami (*inter scapulas*) i krizmou na hlave (*in vertice*), a to bez formulky „zriekáš sa satana?“ a modlitieb, ktoré sa zvyčajne modlili po krste.<sup>12</sup>

Pri vysluhovaní sviatosti krstu prostredníctvom ponorenia (pokropenia alebo poliatia) do (svätenej) vody a vyslovenia vybraných modlitieb kňazom alebo biskupom sa mala krstená osoba *znovuzrodiť*, začleniť do spoločenstva kresťanov a mal sa z nej *zmyť* tzv. dedičný hriech. Okrem latinského tvaru *baptisma* bol používaný aj tvar *baptismus*, pričom v (staro)gréčtine sa krst vyskytoval v tvaroch βαπτισμός či βάπτισμα (tieto tvary boli odvodené od slovesa βαπτίζειν, ktoré znamenalo ponoriť, umyť, obliať alebo očistiť). Výrazy *baptismus* či *baptizere*, ktoré sa nachádzali vo Svätom písme, mohli označovať aj obyčajný kúpeľ, očistu, ktorú židom nariaďoval zákon; prípadne umývanie kalichov alebo iných liturgických nádob u farizejov. V prenesenom význame mohli tieto výrazy poukazovať aj na utrpenie či milosť. Prijatie krstu malo viacero účinkov. Z pokrstennej osoby sa okrem spomínaného *zmytia* dedičného hriechu mali *zmyť* aj všetky ostatné hriechy; mali byť *zrušené* všetky jej dočasné i večné tresty; mala jej byť udelená *milosť* a napokon sa stala členom cirkvi. Látkou sviatosti bola (svätená) voda. Hoci tradične udeľoval túto sviatosť kňaz alebo biskup, v extrémnych prípadoch mohli byť uznané aj krsty vysluhované ženami, pohanmi, dokonca osobami považovanými za kacírov (podmienkou bolo dodržiavanie cirkevných predpisov pri vysluhovaní). Už v počiatkoch kresťanstva sa vynárali viaceré otázky o krste detí či potrebného veku na prijatie tejto sviatosti. Origenes alebo sv. Augustín preferovali krsty detí (*paedobaptismus*). Iní autori u detí odporúčali krstiť až v čase, keď boli schopné vysloviť *Apoštolské vyznanie viery* a *Otčenáš*. Napr. biskup Gregor Naziánsky sa v 4. storočí prikláňal k myšlienke, že by dieťa nemalo byť pokrstené skôr, než dovŕši tretí rok života. V prípade nebezpečenstva bolo ale udelenie krstu vždy lepším riešením než nechať dieťa zomrieť bez vyslúženého krstu. V kánon Epaonskej synody (517) obsahoval odporúčanie, že ak novorodenec javil znaky choroby a odmietal prijímať mlieko svojej matky, krst mu mal byť bezodkladne vyslúžený. V období stredoveku (i novoveku) sa našlo viacero veriacich, ktorí prijímali sviatosť krstu až v dospelosti (*credobaptismus*). Tí mnohokrát zdôrazňovali, že aj Ježiš Kristus prijal krst až v dospelom veku. Niekoľko desaťročí po Nitrianskej diecéznej synode z roku 1494 tento zvyk v Uhorsku rozšírovali napr. aj *anabaptisti*, ktorí uznávali výhradne vedomý krst v dospelosti.<sup>13</sup>

Tlak na to, aby boli deti pokrstené napriek všetkým argumentom už krátko po narodení, vyvíjala katolícka cirkev i v období zvolania Nitrianskej diecéznej synody. Dôkazom je aj XXXV. nariadenie, ktoré hrozilo uvalením interdiktu na všetkých, ktorí by svoje novorodiatka nedali pokrstiť do ôsmich dní. V nariadení boli vyzvaní všetci archidiakoni, vicearchidiakoni, kňazi i cirkevní rektori, aby každú nedeľu či počas sviatočných dní upozorňovali okolitých farárov na to,

<sup>12</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 255-257, Caput (ďalej len Cap.) I.

<sup>13</sup> MIHÁLYFI, Ákos. Az emberek megszentelése. Egyetemi előadások a lelkipásztorkodástan köréből. Budapest: Szent-István-Társulat, 1921, s. 38-40, 47, 49, 57-58. POHLE, Joseph - PREUSS, Arthur. The Sacraments: A Dogmatic Treatise. Volume I. St. Louis: B. Herder, 1915, s. 204-275.



aby krsty udeľovali novorodeniatkam čo najskôr a neodďaľovali ich dlhšie než po dobu spomínaných ôsmich dní.<sup>14</sup> Jedným z hlavných argumentov bola zrejme vysoká úmrtnosť detí, ktorá bola počas prvých dní či týždňov najvyššia. Rovnako však aj teologická teória (nikdy nepovýšená na úroveň dogmy), na základe ktorej zosnulým deťom bez prijatého krstu hrozilo, že sa dostanú do priestoru označovaného ako *limbus* (hranica, okraj). Toto miesto nebolo súčasťou neba, pekla, ale ani očistca. Skôr sa považovalo za vonkajší okruh pekla alebo predpeklie.<sup>15</sup>

V poradí druhou sviatosťou bolo birmovanie (*confirmatio*), ktorému bolo v Nitre venované II. nariadenie. Táto sviatosť bola podľa slov obsiahnutých v nariadení stanovená Ježišom Kristom, ktorý birmoval (*confirmavit*) aj svojich apoštolov – a tí napokon birmovali svojich nasledovníkov. Podobne ako v prípade krstu, kmotrovstvo (krstné rodičovstvo) v dôsledku vzniku duchovného príbuzenstva bránilo v uzatváraní manželstiev. Manželské zväzky, ktoré by vznikli medzi duchovnými príbuznými, by boli neplatné. Rovnako, ako to bolo zdôraznené pri problematike krstu, prijatie birmovania nebolo možné bez predošlého krstu. Všetci, ktorí boli pomazaní krizmou, mali mať hlavu obmotanú bielym plátňom (*caput ejus alba tela circumligetur*) po dobu troch dní, prípadne aspoň jedného dňa. Pomocou tejto látky mali z hlavy odstrániť vlhkosť a následne látku spáliť spolu s krizmou.<sup>16</sup>

O úzkej spojitosti krstu a birmovania svedčí aj poznatok, že sa v prvých storočiach kresťanstva udeľovali spolu. Sviatosť birmovania vystupovala v prameňoch pod termínmi ako *confirmatio* či *consummatio*. Pre účinok sviatosti ale boli zaužívané aj označenia ako *sviatosť Ducha Svätého* (*sacramentum Spiritus Sancti*), prípadne *sviatosť pečate* (*sigillum, signaculum*). Symbolika pečate v tomto prípade odkazovala na akt, pri ktorom sa birmovanej osobe *vtlačala duchovná pečať* alebo *pečať daru Ducha Svätého*. So sviatosťou birmovania boli späté aj výrazy ako *vkladanie rúk* (*impositio manuum*) alebo *pomazanie krizmou* (*unctio, chrismatio*). Po vkladaní rúk, pomazaní a príslušných modlitbách biskupa birmovaná osoba prijala *silu Ducha Svätého*.<sup>17</sup> Látkou tejto sviatosti bola *krizma*. Išlo o (biskupom vysvätený) olej (získaný z lisovaných olív), ktorý bol pomiešaný s balzomom (alebo rastlinnými živícami vybraných drevín).<sup>18</sup> Bez patričných prímiesí sviatosť neprichádzala o svoj účinok. Prímiesi boli pridávané len na základe cirkevných nariadení. V prvých storočiach považovali kresťania za *krizmu* čistý olej bez prímiesí.<sup>19</sup>

Napr. sekty *albigéncov* a *valdéncov* v spojitosti so sviatosťou birmovania popierali, že by pochádzala z *božského nariadenia*. Martin Luther, Filip Melancton, Ján Kalvín či iní protestanti, ktorých myšlienky sa pár desaťročí po Nitrianskej

<sup>14</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 280, Cap. XXXV.

<sup>15</sup> INTERNATIONAL THEOLOGICAL COMMISSION. The Hope of Salvation for Infants Who Died without Being Baptised [online]. B. m., b. r., b. s. Dostupné na internete: <[http://www.vatican.va/roman\\_curia/congregations/cfaith/cti\\_documents/rc\\_con\\_cfaith\\_doc\\_20070419\\_un-baptised-infants\\_en.html](http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20070419_un-baptised-infants_en.html)>.

<sup>16</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 257, Cap. II.

<sup>17</sup> POHLE – PREUSS, ref. 13, s. 276-277.

<sup>18</sup> Magyar Katolikus Lexikon (kísérleti internetes változata) [online]. B. m., b. v., b. s., heslo Krizma. Dostupné na internete: <<http://lexikon.katolikus.hu/K/krizma.html>>.

<sup>19</sup> MIHÁLYFI, ref. 13, s. 79-80.

diecéznej synode ujali aj v kruhoch niektorých veriacich v Uhorsku, zas namiesto birmovania preferovali tzv. *konfirmáciu* (ceremóniu alebo druh katechizmu), ktorá reprezentovala druh obnovy *prísahy* krstenej osoby.<sup>20</sup>

III. nariadenie bolo venované okruhu sviatosti pokánia. Pri každom pravom pokání musel byť prítomný *zármuток srdca, ústna spoveď a zadosťučinenie*. Dôležité bolo, aby bola prítomná aj snaha opätovne *nezhrešiť a vyhýbať sa hriechom*. Kňazi boli varovaní, aby pre svoju nedbanlivosť nezanechávali ľudí bez sviatosti pokánia. Pri spovediach sa museli správať *zdvorilo* a hriešnikov mali napomínať skôr formou znamení (*signum*) než prostredníctvom slov (*verbum*). Cudzinci nemohli vyznávať svoje hriechy kňazovi, pod ktorého farnosť (diecézu) nespadali, len v prípade povolenia (od biskupa). Kňaz si mal spoveď ženy vypočuť na verejnom (*patenti*) a nie na skrytom mieste (*loco occulto*), pričom sa nemal dívať na jej postavu a oči si mal zakryť rukou alebo kapucňou (*caputium*). Kňaz si bez povolenia (biskupa) nemohol vypočuť ani spoveď exkomunikovanej či prekliatej osoby, ako ani úžerníka, a to ani pri hrozbe úmrtia.<sup>21</sup>

Sviatosť pokánia ustanovil Ježiš Kristus. Pri tejto sviatosti mal spovedník za úlohu odpúšťať osobe, ktorá svoje hriechy vyznala a úprimne ich oľutovala. Kristus odovzdal právomoc odpúšťania hriechov najprv svojim apoštolom, ktorí ju napokon poskytli aj svojim nasledovníkom. Takáto právomoc nebola samozrejmosťou a bola striktne spätá s rozvahou a zdravým úsudkom, keďže kňaz pri spovedaní pôsobil v úlohe *sudcu*. Vysluhovanie tejto sviatosti bolo preto v porovnaní s ostatnými oveľa komplikovanejšie. Nestačilo, aby spovedník dohliadal iba na formu, látku alebo účinok, ako to bolo bežné v prípade zvyšných sviatostí. Tu musel komplexne zhodnotiť každú spoveď i ľútosť a vyznané hriechy posudzovať individuálne. Spovedajúca sa osoba mala povinnosť pomenovať všetky hriechy, ktorých sa dopustila, a to od obdobia, keď prijala krst, resp. od svojej poslednej spovede. Práve hriechy, ktorých sa veriaci dopustili po krste, predstavovali látku sviatosti pokánia.<sup>22</sup>

V IV. nariadení bola rozpracovaná problematika sviatosti oltárnej (Eucharistie). Eucharistia mala byť v kostole neustále prítomná pre potrebu chorých (*infirmis*) a uložená na dôstojnom mieste (*loco honesto*). Prenášala sa v primeranej nádobe (*decenti vase*) v bielej superpelícii alebo inom dôstojnom odevu so štólou a pri svetle (sviečkach) a znamení zvona. Kňaz mal dávať pozor na to, aby Eucharistia nebola zneužitá na smrteľné hriechy späté s okultizmom alebo aby ju nevysluhovali exkomunikovaným osobám. Hostie mali byť vyhotovené z poctivých a čistých obilných zrn, bez miešania s inými zrnami.<sup>23</sup>

Sviatosť oltárna sa od zvyšných sviatostí odlišovala v tom, že tie *vznikali* bezprostredne pri ich vysluhovaní a aj napriek tomu, že po sebe zanechali stopu v podobe svojho účinku, samotné sviatosti *zanikli*. Aj z toho dôvodu bolo pre ne zaužívané označenie *sacramenta transeuntia*. Sviatosť oltárna v porovnaní s nimi síce *vznikala* pri procese premieňania (*transsubstanciácie*) počas svätej omše,

<sup>20</sup> POHLE - PREUSS, ref. 13, s. 278-279.

<sup>21</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 257-260, Cap. III.

<sup>22</sup> MIHÁLYFI, ref. 13, s. 124-125, 129.

<sup>23</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 261-262, Cap. IV.

vysluhovaná ale bola počas *svätého prijímania*, k čomu mohlo pokojne dôjsť aj o niekoľko dní, dokonca až týždňov neskôr. Preto sa pre ňu zaužívalo označenie v podobe slovného spojenia *sacramentum permanens*.<sup>24</sup> Aj sviatosť oltárnu ustanovil Ježiš Kristus. V nej mali byť prítomné Ježišovo telo a krv, ktoré boli veriacim poskytované v podobe chleba a vína. Sprítomnenie tela a krvi prebiehalo prostredníctvom konsekrácie, ktorú mal kňaz vykonať počas omšovej obete. Takáto konsekrácia bola cirkvou považovaná za pravú premenu (transsubstanciácia) chleba a vína na Ježišovo telo a krv.<sup>25</sup> Na Florentskom koncile (Bazilejsko-florentsko-florentský koncil prebiehajúci v rozmedzí rokov 1431 – 1449) bolo koncilovými otcami prijaté, že na prípravu chleba (oblátky) sa smela použiť len pšeničná múka s vodou, a to bez akýchkoľvek prímiesí mlieka, soli, vína či farbivých prídavkov. Víno muselo pochádzať z viniča, muselo byť v prírodnej nesladenej podobe a bez akýchkoľvek chemických úprav. Chlieb musel byť čerstvý, celistvý, neporušený a okrúhly.<sup>26</sup>

Do nariadenia č. V synodálni účastníci zahrnuli okruh sviatosti posledného pomazania (pomazania chorých). Kňazi mali za úlohu navštevovať chorľavých a chorých, modliť sa nad nimi a pomazávať ich olejom chorých (*oleum infirmorum*). Veriacemu, ktorému udelili posledné pomazanie, boli odpustené všetky hriechy a mohol byť uzdravený. Vysluhovanie tejto sviatosti prislúchalo výhradne kňazom (biskupom), zvyšní klerici ho udeľovať nemohli. Pod hrozbou exkomunikácie bolo nariadené, aby boli posvätné tekutiny (*sacri liquores*) vymieňané každý rok a do 20 dní od ich posvätenia distribuované kňazom; medzi ne totiž patril aj olej chorých.<sup>27</sup>

Posledné pomazanie, resp. pomazanie chorých predstavovalo sviatosť, pri ktorej mal kňaz za úlohu pomazať vážne chorú, chorú alebo slabú osobu a odriekavať nad ňou modlitby. Pomocou toho mala byť uzdravená duša, prípadne aj telo chorého. Na základe poznatkov evanjelistu Marka je známe, že už samotní apoštolí vyhánali z ľudí zlých duchov či démonov a chorých pomazávali prostredníctvom oleja, vďaka čomu dochádzalo k ich uzdraveniu. Sv. Jakub zastával myšlienku, že túto sviatosť ustanovil Ježiš Kristus, pretože k uvedeným činnostiam vyzval apoštolov práve on. Na sviatosťný charakter posledného pomazania poukazoval napr. sv. Augustín, pápež Inocent I., sv. Atanáž, sv. Ján Zlatoústý, Origenes, resp. aj Nikodém prostredníctvom svojho apokryfného evanjelia. V priebehu 4. storočia túto sviatosť často udeľoval aj biskup a mučeník sv. Hypacius, ktorý počas svojej mladosti v úlohe rehoľníka opatroval choré osoby. Pri poslednom pomazaní bolo možné rozlišovať štyri účinky, a to 1. *posilnenie duše*; 2. *odpustenie menej závažných hriechov a zrušenie dočasných trestov*; 3. *odpustenie smrteľných hriechov*; 4. *uzdravenie tela*. Látkou sviatosti bol olej (lisovaný z olív), ktorý posväcoval biskup, prípadne po získaní patričného povolenia aj kňaz. Pri udeľovaní sviatosti bolo kľúčové, aby bol použitý olej posvätený konkrétne

<sup>24</sup> MIHÁLYFI, ref. 13, s. 89.

<sup>25</sup> RAHNER, Karl – VORGRIMMER, Herbert. Teologický slovník. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 113.

<sup>26</sup> MÜLLER, Lajos. Az Oltáriszentség [online]. Budapest: Szent-István-Társulat, 1926, s. 35. Dostupné na internete: <[http://www.ppek.hu/konyvek/Muller\\_Lajos\\_Az\\_Oltariszentseg\\_1.pdf](http://www.ppek.hu/konyvek/Muller_Lajos_Az_Oltariszentseg_1.pdf)>.

<sup>27</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 262-263, Cap. V.



na túto činnosť (*oleum infirmorum*), keďže sa na odlišné činnosti používal aj *olej katechumenov* alebo *krizma*.<sup>28</sup>

V nariadení č. VI bola zmienená sviatosť kňazstva (svätenia kňazstva, posvätného stavu). Rozlišovalo sa tu medzi siedmimi stupňami. V zozname figuroval *ostiár, lektor, exorcista, akolyta, subdiakon, diakon* a *kňaz*. K prvému duchovnému stupňu sa na základe nariadenia radili aj *žalmisti* a k poslednému *zasa biskupi*. Adeptom na tri posledné stupne (subdiakon, diakon, kňaz) vrátane biskupov prislúchala zdržanlivosť (*castimonia*), čistota (*castitas*) a umiernenosť (*continentia*). Pri zvyšných stupňoch museli byť u adeptov prítomné dobré srdce (*cor*) a svedomie (*conscientia*). Kľúčovú rolu medzi stupňami zohrával úrad kňaza, ktorý figuroval ako prostredník medzi Bohom a ľuďmi. Ľudí mal *privádzať* k Bohu, *kázať* im a vyučovať ich.<sup>29</sup> V nariadení č. XXI boli určené aj presné pravidlá udeľovania vyšších svätení (*sacri ordines*). Kandidát, ktorý mal byť ordinovaný prostredníctvom nitrianskeho biskupa (alebo jeho vikára), sa musel dostaviť ešte pred dňom ordinovania a mal byť dôkladne preskúšaný archidiakonmi. Zisťovalo sa, či má na tento post predpísaný vek, dôstojný život a legitímny manželský pôvod; či dokáže dobre čítať a spievať; či sa nevymyká cirkevným predpisom (*irregularis*), nie je zosobašený (*conjugatus*), nežije v bigamii (*bigamus*), nie je osobne neslobodný (*seruus*) alebo telesne postihnutý (*corpore vitiatu*). Svätenie malo byť odopreté aj v prípade, ak osoba trpela epilepsiou (*morbus caducus*), vykazovala znaky démonizmu (*daemoniacus*), páchania svätokupectva (*simoniacus*), šialenstva (*furiosus*), ak išlo o vraha (*homicida*), krvismilníka (*incestuosus*), krivoprišažníka (*periurus*), osobu, ktorá sa dopustila cudzoložstva (*adulterium*) alebo iných zločinov.<sup>30</sup>

Pri sviatosti kňazstva všeobecne platilo, že pomocou vkladania rúk a modlitby prostredníctvom biskupa bola ordinovanej osobe poskytovaná *milosť* a *duchovná moc*. Tie ho mali sprevádzať a posilňovať ho pri výkone jeho duchovných úkonov a povinností. Prvé štyri stupne (*ostiár, lektor, exorcista, akolyta*) boli zriadené prostredníctvom cirkvi, teda nepochádzali z *božského nariadenia*. Nedisponovali tak právoplatne ani statusom sviatosti a boli zaradované skôr do okruhu svätení. Čo sa týkalo vyšších svätení, mnohí autori či učenici považovali úrad kňaza i biskupa za odlišné varianty identického stupňa. Medzi kňazstvom a biskupstvom koniec koncov rozlišovali aj apoštoli. Biskup a mučeník sv. Ignác z Antiochie preferoval myšlienku, že biskupi sú nástupcami Ježiša Krista a kňazi *zasa* nástupcami apoštolov. Úrad subdiakona mal zvláštne postavenie, pretože východné cirkvi ho radili k nižším sväteniam a na západe ho od 11. storočia radili k vyšším sväteniam, resp. považovali ho za predstupeň k vyšším sväteniam. Pri ordinovaní bola symbolicky prijímaná aj *tonzúra*, ktorá taktiež nemala svoje korene v *božskom nariadení*, ale cirkevnom – a bola zaradovaná skôr ku sväteninám.<sup>31</sup>

Čo sa týka kompetencií alebo stručnej charakteristiky jednotlivých stupňov, *ostiár* vlastnil kľúče od kostola a v prípade potreby ho otváral alebo zatváral.

<sup>28</sup> MÜLLER, Lajos. Az utolsó kenet [online]. Budapest: Szent-István-Társulat, 1928, s. 7-9. Dostupné na internete: <[http://www.ppek.hu/facsimile/Muller\\_Lajos\\_Az\\_utolso\\_kenet\\_facsimile.pdf](http://www.ppek.hu/facsimile/Muller_Lajos_Az_utolso_kenet_facsimile.pdf)>. MIHÁLYFI, ref. 13, s. 275-276, 278-279.

<sup>29</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 263, Cap. VI.

<sup>30</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 273, Cap. XXI.

<sup>31</sup> MIHÁLYFI, ref. 13, s. 293-294, 296.

Musel strážiť interiér, ako aj exteriér kostola a dával pozor na to, aby doň nevstupovali exkomunikované osoby, ktorým bol vstup zamietnutý. *Lektor* kázal veriacim proroctvá a prednášal čítania. *Exorcista* sa mal naučiť texty exorcizmov a vystierať ruky nad *katechumenmi* či *egumenmi* pri exorcíciách. *Akolyta* zabezpečoval osvetlenie vo svätyniach, v prípade potreby prinášal vosk a pripravoval pódium pre Eucharistiu. *Subdiakon* prinášal k oltáru liturgické nádoby či predmety a podával ich celebrujúcim; biskupom a kňazom poskytoval pred oltárom vodu slúžiacu na umývanie rúk. *Diakon* pomáhal kňazovi a asistoval pri vysluhovaní sviatostí, príslušné dary prinášal a ukladal ich na oltár, niesol kríž, čítal z evanjelia či Skutkov apoštolov. *Kňaz* mal za úlohu vysluhovať Eucharistiu, čítať modlitby a požehnávať *Božie dary*. *Biskup* posväcoval kostoly, pomazával oltáre, posväcoval *krizmu* a ordinoval do príslušných duchovných stupňov. *Žalmista* sa staral o spevy, obety, chvály, požehnanie a odpovede. K striktnému rozlišovaniu medzi menšími/ nižšími sväteniami (*ordines minores*) a vyššími sväteniami (*ordines sacri, ordines maiores*) došlo až po iniciatíve účastníkov Tridentského koncilu (1545 – 1563).<sup>32</sup>

Problematike sviatosti manželstva bolo venované VII. nariadenie. Na základe nariadenia mali mať ľudia na vedomí, že je rozdiel medzi zásnbami (*sponsalia*) a manželstvom (*matrimonium*). Zásnuby znamenali dať si vzájomný sľub toho, že dvojica v budúcnosti uzavrie manželský zväzok. Manželstvo už označovalo právoplatný zväzok medzi mužom a ženou. Legitímnou vekovou hranicou na uzavretie zväzku u mužov bolo 14 rokov, u žien len 12 rokov. Žiadny ženích nemohol prijať za svoju manželku pokrvnú príbuznú pod štvrtým príbuzenským stupňom; bolo rovnako dôležité, aby sa ženích a nevesta pred uzavretím aktu vyhýbali telesným radovánkam.<sup>33</sup>

Sviatosť manželstva mala pri komparácii so zvyšnými sviatosťami mierne odlišný pôvod. Hoci predobraz mnohých sviatostí bol spozorovateľný už aj v Starom zákone, ich látku, formu a účinok stanovil až Ježiš Kristus. Pri sviatosti manželstva bola situácia odlišná v tom, že Kristus povýšil na sviatosť *manželskú zmluvu*, teda existujúci *inštitút* s hlbokými koreňmi, tradíciami a právnym základom. Odlišnosť spočívala aj v rovine vysluhovania tejto sviatosti. Prítomnosť kňaza pri uzavieraní manželského aktu síce predpisovalo cirkevné právo, kňaz tam ale pôsobil skôr v úlohe cirkvou povereného *dôveryhodného svedka* a muž a žena, ktorí sviatosť manželstva prijímali, si ju vzájomne aj vysluhovali.<sup>34</sup>

So sviatosťou manželstva boli v zozname nariadení Nitrianskej diecéznej synody úzko prepojené aj ďalšie tri nariadenia. V VIII. nariadení sa poznamenávalo, že bola spozorovaná taká miera chamtivosti (*cupiditas*) a lakomosti (*avaritia*), že za peniaze alebo nejaký dar bolo manželom poskytované právo na svadobné hostiny, čím sa nebral ohľad na ich zákaz (*interdictum*) a potrebu povolenia

<sup>32</sup> RÁBIK, Vladimír. Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus IV. Camera apostolica 1 (Libri formatarum 1425 – 1524). Trnavae; Romae: FF TU, 2014, s. 22-24.

<sup>33</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 264, Cap. VII.

<sup>34</sup> MIHÁLYFI, ref. 13, s. 352-353. Pozri aj MÜLLER, Lajos. A házasság [online]. Budapest: Szent-István-Társulat, 1928, 76 s. Dostupné na internete: <[http://www.ppek.hu/facsimile/Muller\\_Lajos\\_A\\_hazassag\\_facsimile.pdf](http://www.ppek.hu/facsimile/Muller_Lajos_A_hazassag_facsimile.pdf)>.

na takúto činnosť zo strany diecézy (biskupa).<sup>35</sup> Aj v IX. nariadení bol postoj veriacich k sobášom vykreslený v dosť negatívnom svetle. Bolo pripomienkované, že veriaci sa oddávali moci *satana*, opovrhovali cirkvou, obcovali a radovali sa zo sobášov aj v prípadoch, keď im boli zakázané. Manželstvá uzavierali so smrteľnými hriechmi a kňazov k tejto činnosti doslova nútili. Synodálni otcovia sa preto rozhodli s takýmito prešľapmi a zneužívaniami skoncovať. Pri zneuctení manželských zväzkov alebo zakázaných sobášoch bol vyrubený trest vo výške desiatich florénov čistého zlata, pričom na výhradné udeľovanie rozhrešení v prípade takýchto deliktov si, pochopiteľne, nárokovala diecéza.<sup>36</sup> X. nariadenie sa týkalo manželských ohlášok. V nariadení bolo uvedené, že často dochádzalo k tomu, že prisťahovalci opustili svoje pôvodné manželky a oddali sa ďalším či cudzoložili. Farári a ďalší duchovní boli preto vyzvaní, aby v období, než malo dôjsť v ich okolí k uzavretiu nového manželského zväzku, trojitým varovaním upozornili veriacich na blížiaci sa sobáš a v prípade podozrení z nelegitímneho aktu sa tak vyhli možným škandálom.<sup>37</sup>

K okruhu uvedených sviatostí prináležalo aj XI. nariadenie, ktoré bolo orientované na ich ochranu. V súlade s nariadením bolo zakázané, aby akákoľvek žena obsluhovala oltár alebo sa dotýkala *Pánovho kalicha*. Oltáre museli byť pokryté čistými oltárnymi plachtami (*linteum*) a spolu s kňazskými rúchami mali byť raz ročne vyprané. Na oltári sa nemohlo nachádzať nič okrem schránok (*capsa*) a relikvií, krížov, kníh (potrebných na bohoslužby), sviečok či pyxidy. Cirkevné knihy mali byť postačujúce (*sufficiens*), posvätné nádoby (*vasum*) vlastnoručne vyčistené a poutierané. Kostol musel byť taktiež čistý a dobre pokrytý (*coopertus*), predsieň kostola (*atrium*) vhodne zariadená (*ornatus*) a primerane chránená (*custoditus*). Korporály, páliá, rúcha a ornáty museli byť zachovávané čisté.<sup>38</sup>

XII. nariadenie bolo venované oslave *liturgie hodín* (*posvätného officia*, prípadne *modlitieb breviára*). Učenosť kňazov podľa nariadenia vyplývala aj z toho, že sa modlili liturgiu hodín. *Kánonické hodiny* museli ovládať diakoni, subdiakoni alebo aj nižší klerici, ktorí boli zároveň beneficiátmi. Žiadny kňaz nemohol spievať počas omše sám. Vždy musel mať k dispozícii ďalších klerikov alebo žiakov, ktorí s ním spievali napr. žalmy. Všetky nedeľné dni, vynímajúc nedele Veľkej noci, Turíce, posvätenie vody a oltárov či pokropenie ľudí, mali mať kňazi k dispozícii primerané nádoby (*decens vas*). Omšové modlitby, predhovor (*praeafatio*) či kánony si mali kňazi dobre uchovať v pamäti. Mali si dôkladne naštudovať aj postup pri krstení, pomazávaní chorých, pochovávaní zosnulých či ďalších činnostiach. Žiadny klerik okrem kňaza nemohol katechizovať, krstiť, pochovávať zosnulých

<sup>35</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 265, Cap. VIII.

<sup>36</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 265-266, Cap. IX. Zákaz manželstiev medzi pokrvnými príbuznými bol nariadený v kánone (ďalej len k.) číslo (ďalej len č.) V prijatom na I. lateránskom koncile (1123), čo potvrdil aj XVII. k. II. lateránskeho koncilu (1139). Predstaviteľia IV. lateránskeho koncilu (1215) napokon v L. k. spravili taký ústupok, že tento zákaz platil len pre druhý a tretí príbuzenský stupeň a na štvrtý sa už neviazal. SCHROEDER, Henry Joseph (ed.). *Disciplinary Decrees of the General Councils. Text, Translation, and Commentary*. St. Louis; London: B. Herder Book Co., 1937, s. 181-182, 207, 279-280.

<sup>37</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 266, Cap. X.

<sup>38</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 266-267, Cap. XI.

alebo exorcizovať vodu počas nediel.<sup>39</sup> Na rovinnú liturgickú disciplinizáciu bolo zamerané aj XX. nariadenie, v ktorom boli obsiahnuté náležitosti týkajúce sa bohoslužieb. Žiadni duchovní, ktorí celebroidali bohoslužby v nitrianskej katedrále, kolegiálnych kostoloch alebo farnostiach Nitrianskej diecézy, nesmeli zanedbávať konanie každodenných omší v predpísaných hodinách. Rovnako *dôstojne* mali byť slávené aj ranné a večerné modlitby, ktoré tvorili súčasť liturgie hodín, a to obzvlášť v nitrianskej katedrále. Duchovným bolo ďalej nariadené, aby mali v kostoloch *Kristovo telo* pre chorých, *krizmu* či *svätý olej* uzamknuté pod kľúčom, vhodne zabezpečené a uschované v (príslušných liturgických) nádobách. Neposvätené (*profanus*) predmety, napr. skrinky (*arca*) či iné nádoby (*vas*), tam nemali čo hľadať, ak neboli dočasne využité.<sup>40</sup>

Liturgia hodín a svätá omša predstavovali dve hlavné zložky verejných bohoslužieb kresťanskej (katolíckej) cirkvi. Medzi ostatné bohoslužobné prejavy boli zaradované procesie, litánie alebo pobožnosti pred sviatosťou oltárnu. Liturgia hodín mala svoje korene v spoločných židovských modlitbách vykonávaných v synagógach. V období Ježiša Krista sa u židov konali bohoslužby prevažne ráno a večer (prípadne napoludnie), keď sa spievali žalmy, čítali texty zo Svätého písma a prijímali rôzne formy požehnaní. Na týchto bohoslužbách sa spočiatku zúčastňovali aj kresťania, pričom po svojom úplnom odtrhnutí sa od židov si zachovali ranné a večerné bohoslužby. Naďalej spievali žalmy, čítali pasáže Svätého písma a modlili sa za potreby cirkvi a cirkevných či svetských predstaviteľov. Ku koncu 3. storočia boli popri *ranných (laudes)* a *večerných (vesperae) chválach* rozšírené aj *nočné modlitby (vigiliae, nocturni, matutina)* a v úlohe súkromných modlitieb aj tzv. *tertia, sexta* a *nona* (tretia, šiesta a deviata hodina). *Tertia, sexta* a *nona* boli s určitým odstupom pripojené k spoločným modlitbám a časom sa stali tiež súčasťou liturgie hodín. Koncom 4. storočia vznikla nová časť spoločných chórových modlitieb, ktorá neskôr pod vplyvom rehole sv. Benedikta dostala meno *prima* (prvá hodina); od sv. Benedikta pochádzala aj posledná čiastka liturgie hodín, tzv. *kompletórium (completorium)*. Kým v kruhu rehoľníkov sa zavedenie liturgie hodín spájalo s osobou sv. Benedikta, svetskí predstavitelia západnej cirkvi ju spájali s osobou sv. Gregora Veľkého.<sup>41</sup>

Svätá omša (v latinskom kruhu veriacich v priebehu storočí známa aj pod názvami *collecta, dominicum, agenda, oblatio, fractio panis, eucharistia, liturgia* a neskôr aj *missa*) bola nekrvavou obetou Nového zákona. Jej predobrazom bola obeta Melchizedechova, predpovedaná prorokom Malachiášom a ustanovená Ježišom Kristom počas *poslednej večere* na pamiatku *obety kríža* (v predvečer jeho umučenia). V užšom zmysle slova predstavovala *obetu (sacrificium)*, bola pamiatkou *obety kríža*, ktorá sa obnovovala bez *krviprelievania*. Svätá omša pozostávala z dvoch základných častí: 1. čítania (*lectio, evangelium*), teda liturgie slova; 2. obety (*praefatio, offertorium, communio, canon*), čiže eucharistickej liturgie. K nim sa mimoriadne

<sup>39</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 267, Cap. XII.

<sup>40</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 273, Cap. XX. K profánnym predmetom sa vyjadrili aj účastníci IV. lateránskeho koncilu v k. č. XIX. K otázke uzamknutia Eucharistie a krizmy zasa v k. č. XX. SCHROEDER, ref. 36, s. 258-259.

<sup>41</sup> MIHÁLYFI, Ákos. Verejné bohoslužby (Katolícka liturgika). II. diel. Banská Bystrica: Havelka a spol., 1937, s. 3-5.



prípájali napr. obrady späť s krstami alebo vysvätením kňazov či biskupov (zaraďované k prvej časti, pričom obeta nasledovala až po nich).<sup>42</sup>

V nariadení č. XIII padla zmienka o problematike simónie (svätokupectva), ktorej sa mali duchovní vyhýbať, ako aj o kňazoch, ktorí žili v hriechu. Nikto sa nesmel vzdať svojho kostola (diecézy) v dôsledku želania iného s utržením zisku (*quaestus*), rovnako ako sa nikto nemohol zmocniť kostola (diecézy) pomocou svetskej moci. Usvedčení cudzoložníci a smilníci boli vyzvaní, aby prišli znovu k rozumu (*resipisco*). Ak by tým pohrdali, mali byť nahlásení biskupovi alebo vikárovi. Keďže bolo vo zvyku obchodovať so svätou krizmou, nebolo žiaduce, aby sa za krstenie detí, spovede, rozhršenia pre hriešnych, chorľavých alebo umierajúcich či požehnaní vymáhali odmeny (*praemium*) alebo sľuby (*promissio*).<sup>43</sup> Simónia (svätokupectvo) znamenala kupčenie, resp. obchodovanie s cirkevnými úradmi, hodnosťami, funkciami alebo majetkami. Za simóniu bolo považované aj predávanie sviatostí alebo odpustkov, za ktoré mohol jedinec prijať peniaze, prípadne aj rozličné dary, služby alebo ochranu. Termín simónia mal svoj pôvod už v Biblii (Skutky apoštolov), pričom sa spájal s postavou Šimona Mága. Ten chcel prostredníctvom peňazí nadobudnúť *Božiu moc*. V stredoveku sa problematike simónie venovali viacerí autori. Z 13. storočia je možné vyzdvihnúť napr. Tomáša Akvinského a jeho dielo *Summa Theologiae*. V 14. storočí bol veľkým kritikom simónie napr. John Wycliffe, čo dal patrične najavo vo svojom diele *O simónii*.<sup>44</sup>

Problematika pochovávania bola rozpracovaná v XIV. nariadení. Ak zahynula žena, ktorá bola vydatá, mala byť pochovaná do hrobu predčasne zosnulého (*praemortuus*) muža. Ak bola slobodná a nemala vybratý hrob, mala byť pochovaná na cintoríne vo farnosti, kam patrila. Laik nemohol byť bez povolenia biskupa pochovaný vnútri kostola (*intra ecclesiam*) – okrem situácie, keď išlo o patróna, prípadne osobu, ktorá niečo zanechala cirkvi. Kňaz nemohol pochovávať kacírov; pohanov; židov; nekatolíkov (*omnibus extra fidem Catholicam constitutis*); ľudí exkomunikovaných väčšou exkomunikáciou; osoby, na ktoré bol uvalený interdikt (*interdictus*); jedincov zosnulých v dôsledku turnajov; úžerníkov; zlodejov či usvedčených únoscov – okrem situácie, keď sa kajali; vrátili úžeru alebo korisť; prípadne v súlade s právnymi podmienkami poskytli záruku ich prinavrátania.<sup>45</sup> Kresťanská tradícia považovala smrť za odlúčenie tela a duše.<sup>46</sup> Nemennú súčasť smrti v dejinách predstavovala pozornosť venovaná telu a jeho posmrtnému ošetrovaniu. Spôsob narábania s telami zosnulých sa v histórii prakticky neme-

<sup>42</sup> MIHÁLYFI, ref. 41, s. 31, 34, 53.

<sup>43</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 268, Cap. XIII.

<sup>44</sup> SZEGHYOVÁ, Blanka. Korupcia v stredoveku a ranom novoveku. In VÖRÖS, László – ŠOLTÉS, Peter (ed.). Forum Historiae. Korupcia. Bratislava: HÚ SAV, 2011, s. 202-205. Simónia bola podrobnejšie rozpracovaná a prísne odsúdená napr. na IV. lateránskom koncile v k. č. LXIII až LXVI. Venovali sa jej ale aj účastníci starších koncilov. Napr. na základe k. č. XXIV prijatého na II. lateránskom koncile bolo zakázané požadovať peniaze za krizmu, olej alebo pohreb. Taktiež VII. k. III. lateránskeho koncilu (1179) zakazoval vyberať poplatky za dosadzovanie biskupov, opátov alebo kňazov do ich úradov; pohreby; manželstvá alebo vysluhovanie iných sviatostí. SCHROEDER, ref. 36, s. 211, 221, 288-289.

<sup>45</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 268-269, Cap. XIV.

<sup>46</sup> RAHNER – VORGRIMLER, ref. 25, s. 356-357.



nil a medzi dva najrozšírenejšie typy patrilo *ukladanie do zeme a kremácia*. Tieto spôsoby môžeme interpretovať ako rituálne činnosti, pri ktorých bola hlavným predpokladom viera v *posmrtný život*.<sup>47</sup> Patričná pozornosť venovaná telu a jeho posmrtnému ošetrovaníu bola realizovaná prostredníctvom pohrebov. Zosnulému tak bola preukazovaná úcta a opatera, pričom telo mohlo byť uložené na svoje konečné miesto odpočinku. Pohreb bol z pohľadu katolíckej cirkvi zaraďovaný medzi sväteniny.<sup>48</sup>

Nariadenie č. XV bolo zamerané na platenie desiatkov a tresty za ich zanedbávanie. Hlavným argumentom v prospech ich platenia bolo, že pochádzali z božského nariadenia (*ex praecepto Divino*). Podľa nariadenia to boli chudobné poplatky duší (*tributa egentium animarum*). Úlohou cirkevných predstaviteľov bolo rozlišovať medzi tým, či mal byť neplatič postihnutý cirkevným zákazom (*interdictum*), zbavením úradu (*suspensio*) alebo inou formou trestu (*censura*). Splatíť ich mali všetci a v plnej výške.<sup>49</sup> Desiatok bola pôvodne dávka pozostávajúca z desiateho dielu výroby (prevažne poľnohospodárskej). Desiatky zamerané na cirkevné účely v stredoveku mali svoj pôvod odvodený zo starozákonných (i novozákonných) textov.<sup>50</sup> Zo Starého zákona je možné spomenúť napr. pasáž z knihy *Levitikus* (Lv 27, 30): „Desiatky. – Všetky desiatky z pôdy, z obilia zeme, ako i z ovocia stromov sú Pánovým majetkom. Sú zasvätené Pánovi.“<sup>51</sup> Prípadne pasáž z knihy *Numeri* (Num 18, 20 – 21): „Zákon o desiatkach. – A Pán hovoril Áronovi: „Ty nebudeš mať v ich zemi nijakého dedičného majetku a nedostane sa ti medzi nimi nijakého podielu. Ja som tvoj podiel a dedičstvo tvoje medzi Izraelitmi. Synom Léviho týmto dávam všetky desiatky v Izraeli ako dedičný majetok za odmenu ich služieb, ktoré vykonávajú, za službu pri stánku zjavenia.“<sup>52</sup> Z týchto dávok (teda desiatkov z plodín, ovocia, prípadne zvierat) museli ďalšiu čiastku (desatinu) odovzdávať aj leviti kňazom, o čom hovorí ďalšia pasáž z knihy *Numeri* (Num 18, 25 – 26): „Dávky levitov pre kňazov. – A Pán hovoril Mojžišovi takto: „Prehovor levitom a oznám im: Keď dostanete od Izraelitov desiatky, ktoré som vám určil od nich ako dedičný majetok, tak prineste z toho pozdvihovaciu obeť pre Pána, desatinu z desatiny.“<sup>53</sup>

Otázka medicínálnych trestov bola obsiahnutá v XVI. nariadení. V úvode bolo spomenuté, že sa pri cenzúre, resp. medicínálnom treste (*censura*) rozlišovalo

<sup>47</sup> DAVIES, Douglas James. *Stručné dejiny smrti*. Praha: Volvox Globator, 2007, s. 54. Pozri aj ARIÉS, Philippe. *Dejiny smrti I*. Praha: Argo, 2000. 358 s. ARIÉS, Philippe. *Dejiny smrti II*. Praha: Argo, 2000. 410 s.

<sup>48</sup> Magyar Katolikus Lexikon (kísérleti internetes változata) [online]. B. m., b. v., b. s., heslo Temetés. Dostupné na internete: <<http://lexikon.katolikus.hu/T/temet%C3%A9s.html>>.

<sup>49</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 269, Cap. XV.

<sup>50</sup> FOUILLOUX, Danielle – LANGLOIS, Anne – LE MOIGNÉ, Alice et al. *Slovník biblické kultury*. Praha: Ewa Edition, 1992, s. 49.

<sup>51</sup> Preklad starozákonnej pasáže podľa Sväté písmo. Starý zákon. Zv. I. Trnava: Vydavateľstvo Spolku Sv. Vojtecha, 1992, s. 369.

<sup>52</sup> Preklad starozákonnej pasáže podľa Sväté písmo, ref. 51, s. 424.

<sup>53</sup> Preklad starozákonnej pasáže podľa Sväté písmo, ref. 51, s. 425. X. k. II. lateránskeho koncilu pohrozil exkomunikáciou pre všetkých tých, ktorí by biskupovi neodvádzali desiatky. Právo ich príjmu sa nemohlo prevádzať na laikov a tí rovnako nemohli vlastniť kostoly. Archidiakonom sa mohol stať iba diakon a dekanom iba kňaz. Na IV. lateránskom koncile boli plateniu desiatkov venované k. č. LIII až LXI. SCHROEDER, ref. 36, s. 202, 282-286.

medzi exkomunikáciou (*excommunicatio*), cirkevným zákazom (*interdictum*) alebo suspendovaním, teda (dočasným) pozbavením úradu alebo hodnosti (*suspensio*). Exkomunikácie boli rozlišované dve: väčšia (*maior*) a menšia (*minor*). Pri väčšej prelát preklínal (*anathematizo*) osoby, ktoré sa dopustili zhasenia sviečok (*extinctis candelis*), udierania do zvonov (*pulsatis campanis*), prípadne iných prehreškov a káuz. Myslelo sa tu zrejme na zneuctenie liturgických predmetov či vybavenia sakrálnych priestorov. Týmto cirkevným trestom bol vinník vyobcovaný zo spoločenstva veriacich, zakázaná mu bola účasť na sviatostiach, ako aj vstup do kostola. Pri bohoslužbách sa nemohol zdržiavať dokonca ani len v blízkosti kostola. Menšia exkomunikácia sa týkala veriacich, ktorým bola udelená väčšia exkomunikácia, no medzičasom obnovili účasť na Eucharistii či iných sviatostiach.<sup>54</sup> Problematiky exkomunikácií sa týkalo aj nariadenie č. XXVIII, v ktorom boli obsiahnuté pravidlá o jedincoch označovaných ako *excommunicatus vitandus*. Pojem *vitandus* tu odkazoval na tie exkomunikované osoby, ktorým sa bolo nutné vyhýbať. Tiež sa zdôrazňovalo, že sa nemohli zúčastňovať na bohoslužbách, prijímať sviatosti ani byť pochované (katolíckym kňazom). Ak by tomu niekto odporoval, napriek tomu ich pochoval alebo im slúžil omšu, mohol byť potrestaný suspendovaním.<sup>55</sup>

Cenzúra (medicinálny trest) bola špecifickým trestom kánonického práva a mala za úlohu skončiť s *tordohlavosťou* vinníka a *polepšiť* ho. Ako bolo uvedené aj v príslušnom nariadení Nitrianskej diecéznej synody, rozlišovalo sa v rámci nej medzi 1. *exkomunikáciou*, 2. *cirkevným zákazom* a 3. *suspendovaním*. Z povahy cenzúr vyplývalo, že sa mohli udeľovať len s veľkou dávkou rozvahy a len v prípade vážnych deliktov. Ich udeleniu predchádzalo varovanie, pričom ich účinok pominul len za predpokladu, že vinník preukázal patričné polepšenie; úprimne oľutoval svoje činy; nahradil všetko, čo poškodil alebo dosiahol želané zmierenie či ospravedlnenie v ním zavinených kauzách alebo škandáloch.<sup>56</sup> Čo sa týka prvého typu cenzúry – *exkomunikácie* –, napriek tomu, že mohla mať v jednotlivých etapách stredoveku mierne odlišný charakter alebo mieru postihu, väčšinou platilo, že vinníka vylučovala zo spoločenstva veriacich a zakazovala mu účasť na sviatostiach alebo bohoslužbách. K exkomunikácii osoby mohlo dôjsť buď automaticky v okamihu spáchania ťažkého zločinu, alebo po jej dodatočnom vyrieknutí či udelení oprávnenou cirkevnou autoritou.<sup>57</sup> Druhý typ cenzúry – *interdikt* (cirkevný zákaz) – mohol mať v priebehu storočí tiež mierne odlišný charakter alebo dosah. Udeľiť ho nemuseli len osobe, týmto trestom mohla cirkevná autorita postihnúť napr. aj mesto (ktorého obyvatelia sa napr. vážne previnili voči cirkvi alebo pápežovi). Interdikt sa v mnohých aspektoch podobal exkomunikácii. Po jeho udelení mohla byť zakázaná účasť na omšiach alebo iných litur-

<sup>54</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 269-270, Cap. XVI.

<sup>55</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 276, Cap. XXVIII.

<sup>56</sup> Magyar Katolikus Lexikon (kísérleti internetes változata) [online]. B. m., b. v., b. s., heslo Gyógyító büntetés. Dostupné na internete: <<http://lexikon.katolikus.hu/G/gy%C3%B3gy%C3%ADt%C3%B3b%C3%BCntet%C3%A9s.html>>.

<sup>57</sup> Magyar Katolikus Lexikon (kísérleti internetes változata) [online]. B. m., b. v., b. s., heslo Kiközösítés. Dostupné na internete: <<http://lexikon.katolikus.hu/K/kik%C3%B6z%C3%B6s%C3%ADt%C3%A9s.html>>.

gických obradoch; vinník nemohol vysluhovať sviatosti alebo sväteniny ani ich získať. Aj interdikt mohol pri spáchaní zločinu vstúpiť do účinnosti automaticky, ale mohol byť udelený aj dodatočne. Rovnako ak sa vinník pokúšal zúčastniť na bohoslužbe, získať alebo udeliť sviatosť či sväteninu, resp. akýmkoľvek iným spôsobom zasahovať do liturgických obradov, tie mali byť okamžite prerušené.<sup>58</sup> Tretí typ cenzúry – *suspendovanie* (pozbavenie úradu alebo funkcie) – sa týkal len okruhu klerikov. Pri jeho udelení bolo dôležité, aby bolo presne špecifikované, čoho má byť klerik presne zbavený. Mohol tak prísť napr. o rozličné právomoci, výsady, povinnosti, príjmy alebo dary, ktoré súviseli s výkonom jeho cirkevného úradu.<sup>59</sup>

Nariadenie č. XVII bolo venované problematike odievania kléru. Klerikom prislúchali klerikálne rúcha a tonzúra. Rúcho nemohlo byť viacfarebné a svojou farbou muselo zodpovedať buď predpisom vybranej rehole, do ktorej rehoľný klerik patril, alebo platným štatútom v prípade svetského kléru. Kanonikom, kňazom a (svetským) klerikom Nitrianskej diecézy na základe nariadenia neprislúchalo, aby sa na verejnosti ukazovali bez plášt'a (*tabarda*) či koženého kabáta (*clamys*) a bez tonzúry (*corona*).<sup>60</sup> Spôsob, akým sa jedinec obliekal alebo vyzeral, predstavoval dôležitý odlišovací prostriedok aj v období stredoveku. Forma odevu, látka, z ktorej bol odev zhotovený, ako aj jeho farba mohli odkazovať na sociálny status, postavenie, pohlavie jedinca, jeho vek, rodinný stav alebo príslušnosť ku konkrétnej spoločenskej vrstve. Ani laici sa nemohli obliekať mimo rámca svojho postavenia, o klerikoch ani nehovoriac. Ak duchovný získal svoju tonzúru (vyholené miesto na temene hlavy) a obliekol si rúcho, ktoré nariaďovali kánony alebo synodálne nariadenia, rozoznal ho iný klerik i laici. Odlišovací znak bol ale iba jeden aspekt. Omnoho podstatnejšie bolo, že získanie tonzúry malo aj významný symbolický rozmer, keď svetský klerik nadobudol kňazské svätenie alebo sa rehoľný klerik stal členom vybranej rehole.<sup>61</sup>

V XVIII. nariadení sa synodálni otcovia venovali problematike cudzoložstva a žien prebývajúcich v domoch kňazov. Žiadny kňaz, klerik s úradom, prebendou

<sup>58</sup> Magyar Katolikus Lexikon (kísérleti internetes változata) [online]. B. m., b. v., b. s., heslo Egyházi tilalom. Dostupné na internete: <<http://lexikon.katolikus.hu/E/egyh%C3%A1zi%20tilalom.html>>.

<sup>59</sup> Magyar Katolikus Lexikon (kísérleti internetes változata) [online]. B. m., b. v., b. s., heslo Felfüggesztés. Dostupné na internete: <<http://lexikon.katolikus.hu/F/felf%C3%BCggeszt%C3%A9s.html>>.

<sup>60</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 271, Cap. XVII. K. č. IV prijatý na II. lateránskom koncile napomínal biskupov a klérus, aby sa myslou i telom obracali k Bohu a nie k luxusu, nenosili odev takej farby, aká im neprislúchala, a zaopatрили si predpísanú tonzúru. V podobnom duchu sa niesol aj XVI. k. IV. lateránskeho koncilu. SCHROEDER, ref. 36, s. 199-200, 256-257.

<sup>61</sup> DEÁK, Éva. Öltözködés és identitás a 17. – 18. századi Erdélyben a viseletsorozatokról. In Korall Társadalomtörténeti Folyóirat, 2014, roč. 15, č. 55, s. 150. K problematike odievania klerikov a tonzúry pozri aj POSCHMANN, Andreas. Liturgikus ruhák és textíliák. In Praeconia Liturgikus szakfolyóirat, 2014, roč. 9, č. 2, s. 16-27. MIHÁLYFI, Ákos. Verejné bohoslužby (Katólicka liturgia). I. diel. Banská Bystrica: Havelka a spol., 1937, s. 233-246. STÖHR, Géza. A liturgikus öltönyökről. In Magyar katolikus almanach, 1927, roč. 1, č. 1, s. 782-792. MONTANARI, Cesare Antonio. A miseruha és a palást. In Praeconia Liturgikus szakfolyóirat, 2014, roč. 9, č. 2, s. 35-39. ZSENGELLÉR, József. A test és a lélek öltözetei: a ruha jelentősége a Bibliában. In Praeconia Liturgikus szakfolyóirat, 2014, roč. 9, č. 2, s. 11-15.

kanonika alebo správcom kostola, ako ani osoby s nadobudnutým vyšším svätením nesmeli vo svojich domoch udržiavať ženy – okrem predpokladu, že u ženy nepretrvávalo podozrenie z nedostatočnej zdržanlivosti alebo to bola blízka pokrvná príbuzná. V osobných príbytkoch duchovných ani v kostoloch neboli ich milienky (*focaria*) či súložnice (*concupina*) tolerované. Ak vizitátor zistil takýto prešľap, duchovný mohol byť zo svojho úradu prepustený, prísť o svoje benefícium, ba dokonca mohol byť exkomunikovaný.<sup>62</sup> Hoci mal celibát v dejinách hlboké korene, jeho definície či interpretácie neboli úplne jednotné a jeho problematiky sa dotkli viaceré koncily. Jedna z mnohých definícií ho opisuje ako večnú pohlavnú zdržanlivosť, ku ktorej boli v západnej cirkvi viazaní vyšší duchovní prostredníctvom cirkevného práva. Po prijatí vysviacky sa vyšší duchovný viac nemohol oženiť. Za predpokladu, že by napriek tomu vstúpil do manželského zväzku, ten by bol neplatný. Ak sa chcel dať vysvätiť ženatý muž, z manželstva musel vystúpiť, manželku opustiť a odprisahať večnú zdržanlivosť nielen on, ale aj jeho manželka.<sup>63</sup> Ďalšia definícia považuje celibát z pohľadu cirkvi za tzv. *neženatosť* (lat. *caelebs* = slobodný, bez manželstva), ktorej automatickou súčasťou je aj pohlavná zdržanlivosť. Zdržanlivosť sama osebe by pokrývala iba sféru úplného zrieknutia sa všetkých pohlavných aktivít. Neženatosť by zas sama osebe ešte nemusela znamenať úplnú pohlavnú zdržanlivosť. Komplexné spojenie týchto dvoch aspektov vo forme celibátu bolo v kresťanstve interpretované od II. lateránskeho koncilu z roku 1139, kde bolo vylúčené manželstvo i pohlavné aktivity. Celibát sa v tejto rovine týkal všetkých subdiakonov, diakonov, kňazov či biskupov – s tým, že od II. vatikánskeho koncilu (1962 – 1965) platila výnimka pre tých diakonov, ktorí by získali svoje svätenie v podobe ženatých mužov v zrelom veku.<sup>64</sup> Kým kánonické právo bralo pri celibáte do úvahy len mužské pohlavie, v právnom systéme starovekých Rimanov sa spájaj aj so ženským pohlavím, konkrétne s vdovami alebo pannami.<sup>65</sup> Kánonista Uguccio z Pisy okolo roku 1190 dával celibát do súvisu so zdržanlivosťou, ktorá bola zachovávaná spôsobom,

<sup>62</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 271, Cap. XVIII. K problematike celibátu, pohlavnej zdržanlivosti, manželiek a milieniek vyšších duchovných či žien prebývajúcich v domoch kňazov sa konciloví otcovia vyjadrili prostredníctvom viacerých koncilových nariadení. III. k. I. lateránskeho koncilu zakazoval, aby si kňazi, diakoni či subdiakoni udržiavali manželky alebo konkubíny, prípadne prebývali vo svojich domoch s inými ženami, než aké povoľoval III. k. I. nicejského koncilu (325). Výnimku tak tvorili matky, sestry, tety alebo ženy, u ktorých nepretrvávalo žiadne podozrenie. XXI. k. nariadil, aby klerici vyšších svätení neuzatvárali manželstvá. Uzavreté manželské zväzky museli byť rozpustené. V k. č. VI prijatom na II. lateránskom koncile bolo nariadené, aby nositelia vyšších svätení (počnúc subdiakonátom), ktorí pretrvávali v manželských zväzkoch alebo si udržiavali milienky, boli prepustení zo svojich úradov a benefícií. Na to nadväzoval aj k. č. VII, ktorý nariadil, aby sa nikto nezúčastňoval na bohoslužbách celebriovaných takýmito osobami. K (pohlavnej) zdržanlivosti klerikov a disciplíny vyzýval aj k. č. XIV prijatý na IV. lateránskom koncile. SCHROEDER, ref. 36, s. 180, 192-193, 200-201, 255-256.

<sup>63</sup> ZSIGOVITS, Béla. A papi nőtlenség (coelibatus) története Magyarországon. Budapest: Élet, 1914, s. 3. K otázke celibátu pozri aj ABBOTTOVÁ, Elizabeth. Historie celibátu. Praha: BB art, 2005, 524 s. AUGUSTYN, Józef. Celibát. Kostelní Vydří: Karmelitánske nakladatelství Kostelní Vydří, 2000, 212 s.

<sup>64</sup> DENZLER, Georg. Dějiny celibátu. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 15.

<sup>65</sup> SIPOS, István. A celibátus (papi nőtlenség) története és védelme. Pécs: Dunántúl Nyomda RT., 1913, s. 4.



že duchovní neuzatvárali manželské zväzky. Bolo ale aj viacero takých, ktorí boli ženatí a riešili to spôsobom, že manželstvo nevyužívali alebo ho považovali za neplatné. Z tohto konštatovania vyplýva, že napr. koncom 12. storočia bolo stále bežné, že sviatosť kňazstva prijímali ženatí muži.<sup>66</sup>

V nariadení č. XIX boli všetky cirkevné osoby z Nitry i celej Nitrianskej diecézy vyzvané k tomu, aby neprijímali svetské úrady; nevenovali sa obchodovaniu či podnikaniu; neodvážili sa vo svojich domoch čapovať (*propino*) víno, a to ani len v malých množstvách; nezdržovali sa v krčmách a nezdrúžovali sa s naničhodnými (*levis*), neprijemnými (*vilis*) a podozrivými (*suspectus*) osobami.<sup>67</sup>

V XXII. nariadení, kde sa synodálni otcovia venovali problematike uzurpovania (duchovných) práv a právomocí, bola snaha zabrániť tomu, aby si svetská alebo cirkevná osoba nelegitímne prisvojila hnutel'né či nehnuteľné majetky spoločenstiev (*universitas*) alebo zhromaždení (*collegium*); právo na trvalú držbu (*ius perpetuum*); súdnu právomoc; hodnosti; právo voľby (*ius eligendi*) alebo darovania (*ius conferendi*) kostolov, správcovstiev alebo prebend; prípadne cenzus, desiatky či výnos. Ak sa vybraná osoba dopustila uvedených deliktov, na základe nariadenia mohla byť potrestaná až exkomunikáciou.<sup>68</sup>

O treste pre osoby, ktorým nebola držba benefícií právoplatne potvrdená, hovorilo XXIII. nariadenie. Exkomunikáciou bolo pohrozené každému, kto by prijal kostoly alebo cirkevné úrady z moci laikov (*de manu Laicorum*), pričom k nim prislúchali benefíciá, na ktorých držbu bolo potrebné potvrdenie (*confirmatio*), alebo právo nimi disponovať (*dispositio*). V podobnom duchu bolo koncipované aj XXIV. nariadenie, ktoré hovorilo o trestoch pre tých, ktorí by, naopak, nezotrvali vo svojich benefíciách. Všetci preláti, správcovia, kanonici, klerici a benefíciáti, ktorí mali svoje kostoly a benefíciá v Nitre, Nitrianskej diecéze, prípadne na území, ktoré patrilo pod správu diecézy, boli vyzvaní k tomu, aby sa najneskôr do 6 mesiacov, rátajúc odo dňa sprístupnenia tejto výstrahy, vrátili do svojich sídiel a naďalej v nich zotrvali. V opačnom prípade hrozil adeptovi trest prepustenia z benefíciá (*suspensio*). Na predošlé dve nariadenia nadväzovalo aj XXV. nariadenie, zamerané na absentérov. Všetci predstavitelia, ktorí pod správou Nitrianskej diecézy nadobudli cirkevné benefíciá, mali vo svojich budúcich sídlach pôsobiť osobne a nie prostredníctvom svojich kaplánov. O osude tých, ktorí by touto výstrahou opovrhovali, mal biskup rozhodnúť osobne – s výnimkou prípadov, ak im bola udelená výnimka alebo sa ospravedlnili prostredníctvom odôvodnenej príčiny.<sup>69</sup> Benefícium predstavovalo právo, výsadu alebo pri-

<sup>66</sup> STICKLER, Alfons Maria. O cirkevném celibátu. Jeho dejiny a teologické základy. Praha: Česká biskupská konference, 2008, s. 5.

<sup>67</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 273, Cap. XIX.

<sup>68</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 274, Cap. XXII. V k. č. XLII prijatom na IV. lateránskom koncile bolo zakázané, aby si klerici a laici vzájomne uzurpovali svoje práva. SCHROEDER, ref. 36, s. 274.

<sup>69</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 274-275, Cap. XXIII., XXIV., XXV. K. č. XXV prijatý na II. lateránskom koncile zakazoval, aby cirkevný úrad alebo benefícium prijímal duchovný od laika. V podobnom duchu sa niesol aj XIV. k. III. lateránskeho koncilu, ktorý pod hrozbou exkomunikácie zakazoval, aby laici udeľovali duchovným cirkevné funkcie či benefíciá alebo si privlastňovali cirkevné desiatky. Problematike benefícií boli napokon venované aj k. č. XXIX a XXX prijaté na IV. lateránskom koncile. SCHROEDER, ref. 36, s. 211, 226, 267-269.



vilégium konkrétneho cirkevného predstaviteľa na obsadenie vybranej cirkevnej funkcie, úradu alebo majetku, k čomu prislúchalo aj spravovanie financií, ktoré z tejto funkcie plynuli. Táto osoba mohla byť zdanená cirkevnými daňami a takáto právomoc nemala len svoje výhody, boli s ňou rovnako späté aj povinnosti. Na základe toho mohla spravovať hnutelné i nehnuteľné majetky, zároveň ale musela vykonávať určené cirkevné úkony, odovzdávať dobrovoľné dary, ako aj odvádzať poplatky pre kapituly.<sup>70</sup>

V XXVI. nariadení bola zhrnutá problematika testamentov. Synodálni otcovia nariadili, aby predstavitelia diecézy dohliadali na to, aby v prípade, že po sebe niekto zanechal závet, pre *spásu* jeho *duše* došlo k naplneniu jeho poslednej vôle. V prípade zamlčania či manipulácie so závetom po smrti závetcu cirkev pohrozila exkomunikáciou. Preto bolo dôležité, aby pri spísaní poslednej vôle boli prítomní svedkovia, ktorí by tento akt dosvedčili. V XXVII. nariadení, ktoré na tieto slová priamo nadväzovalo, boli upozornení všetci dedičia; exekútori; komisári; súčasní i budúci autori posledných vôlí (ktorí zo *zbožných príčin* pre *spásu duše* alebo *odpuštenie hriechov* niečo zanechali *chudobným* kostolom); ako aj osoby, ktoré by si pozostalosť prisvojili (*ablator*), aby ju do 6 mesiacov vrátili právoplatnému dedičovi, v opačnom prípade im hrozila exkomunikácia.<sup>71</sup> Závet, resp. testament je možné považovať za historický prameň, ktorý predstavuje duchovné svedectvo doby svojho vzniku, pričom nereprezentuje len materiálnu stránku či pomery deklarované poručením, ale aj náboženskú alebo duchovnú rovinu. Jedinec, ktorý vyjadroval svoje svedectvo, sa pomocou závetu pripravoval na posmrtný život, rozlúčil sa so svojimi príbuznými alebo im niečo aj odkázal. Bola tak vyjadrená jeho túžba po spáse duše alebo nekonečnom živote. Závet bol z pohľadu kresťanstva ovplyvnený hlavne Bibliou, čo sa vo využití biblických citácií v textoch závetov aj patrične odrazilo.<sup>72</sup>

<sup>70</sup> Magyar Katolikus Lexikon (kísérleti internetes változata) [online]. B. m., b. v., b. s., heslo Egyházi javadalom. Dostupné na internete: <<http://lexikon.katolikus.hu/E/egy%C3%A1zi%20javadalom.html>>. ERDŐ, Péter. Latin-magyar egyházjogi kyszótár. Budapest: Márton Áron Kiadó, 1993, s. 11.

<sup>71</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 275-276, Cap. XXVI., XXVII.

<sup>72</sup> NEMEŠ, Jaroslav. Testament bratislavského kanonika Gašpara Romera z roku 1517 a jeho ekonómia spásy. In NEMEŠ, Jaroslav – PAPAJÍK, David (eds.). Ružomberský historický slovník III. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2009, s. 151. K okruhu závetov pozri aj NEMEŠ, Jaroslav. Pramenná základňa testamentov k cirkevným dejinám Slovenska (Testamenty duchovných osôb do roku 1600) (Diplomová práca). Trnava: Trnavská univerzita, 1997, 107 s. NEMEŠ, Jaroslav. Testament Pavla Bornemisu osvetľuje minulosť Nitrianskeho kódexu. In Liturgia, 1998, roč. 8, č. 2, s. 187-183. NEMEŠ, Jaroslav. Testament ako prameň materiálnej kultúry stredoveku (uhorské duchovenstvo). In Studia archaeologica Slovaca mediaevalia, 1999, č. 2, s. 113-127. PRELOVSKÁ, Daniela. Testament ako prameň analýzy každodenného života mešťanov. In Studia Historica Nitriensia, 1995, č. 4, s. 83-86. HRIČOVSKÁ, Janka. Testamenty kanonikov Bratislavskej kapituly zo 16. storočia. In RAGAČOVÁ, Júlia (ed.). Diplomatická produkcia v stredovekom meste. Bratislava: MV SR, 2005, s. 235-241. ŠORECOVÁ, Mária. Testamenty banskoštiavnických mešťanov zo 16. storočia (diplomatický a paleografický rozbor). In RAGAČOVÁ, Júlia (ed.). Diplomatická produkcia v stredovekom meste. Bratislava: MV SR, 2005, s. 225-233. DUCHOŇ, Michal. „Maličký statek, který mi Pan Buh propustil.“ Dom a domácnosť malokarpatských mešťanov v 17. storočí vo svetle testamentov a pozostalostných inventárov. In Historické rozhľady, 2005, roč. 2, s. 51-78. DUCHOŇ, Michal. Testamenty modranských svätajurských mešťanov ako

V XXIX. nariadení sa synodálni otcovia venovali problematike súdnych sporov. Poznamenali, že niektorí svetskí páni alebo svetskí sudcovia (obzvlášť mešťania) mali vo zvyku na majetkoch či vo farnostiach cirkevných predstaviteľov (farárov či správcov kostolov) zabráňovať účinnosti cirkevnej právomoci Nitrianskej diecézy a vymáhať od nich náklady, čo bolo považované za odsúdeniahodné. Osoba, ktorá sa sporila (*litigans*), mala zabránené v tom, aby uplatnila vlastné právo na území diecézy; mala prestať aj s vynútením súdneho procesu (*lis*), sporu (*causa*) alebo vyšetrovania (*quaestio*). Kauzy okolo testamentov; vien (*dotalitium*); dievčenských štvrtín, na ktoré mali právo dievčatá z rodičovského majetku (*quarta puellaris*); svadobných darov, ktoré sa zo strany budúceho manžela (či iných rodinných príslušníkov) dávali neveste pri svadbe okrem vena (*res parafernales*); prípadne iné cirkevné spory nemohli byť na území Nitrianskej diecézy vyšetrované bez špeciálneho povolenia biskupa alebo vikára.<sup>73</sup>

XXX. nariadenie sa týkalo žobravých mníchov. Účastníci synody tu uviedli, že *pastierska starostlivosť ich prinútila k rozpakom*, pretože niektorí žobraví mnísi alebo zberači almužien si v prospech svojho obohatenia vytýčili také ciele, že si buď *pochabo vymámili*, alebo dokonca *násilne vynútili* zlato. Takíto ľudia nemohli kázať ani si vypočuť spovede. To, ktorým prelátom prislúchalo šírenie *Božieho slova* a spovedanie, určoval listom biskup alebo jeho vikár.<sup>74</sup>

Nariadenie č. XXXI bolo orientované na úrad archidiakonov a vizitácie. Archidiakoni mali za povinnosť vizitovať kňazov, ktorí spadali pod ich jurisdikciu, a skontrolovať i zaznamenať ich mená, okolnosti povýšenia do duchovných stupňov, legitímny (manželský) pôvod, mravy a činnosti. Pri nových ordináciách sa museli adepti na duchovné svätenie osobne dostaviť pred archidiakona, vicearchidiakona, prípadne povereného vikára. V prípade zistenia previnenia v súvislosti s ordinovaným mohol byť prepustený a pokutovaný tromi zlatými florénmi.<sup>75</sup> Vizitácia bola z pohľadu kánonického práva definovaná ako návšteva realizovaná cirkevnou vrchnosťou, ktorá mala *posilniť vieru* a odstrániť *pretrvávajúce nedostatky*. Prakticky išlo o cirkvou nariadené monitorovanie nedostatkov cirkevných predstaviteľov alebo farností, ale aj hľadanie možných riešení na odstránenie týchto neduhov. Vizitovať mohol spravidla biskup alebo jeho vikár, dôležitými aktérmi v oblasti vizitovania sa ale stali i archidiakoni, čoho dôkazom bolo aj príslušné nariadenie Nitrianskej diecéznej synody.<sup>76</sup>

---

prameň každodenného života v ranom novoveku. In RAGAČOVÁ, Júlia (ed.). Diplomacia produkcia v stredovekom meste. Bratislava: MV SR, 2005, s. 242-255. GLEJTEK, Miroslav. Testamenty a testamentárne právo spišských kanonikov v 18. storočí (Testament kanonika Andreja Čepešeniho z roku 1738). In Studia Historica Nitriensia, 2013, roč. 17, č. 1, s. 82-98.

<sup>73</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 277, Cap. XXIX.

<sup>74</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 277, Cap. XXX. K. č. XVII prijatý na I. lateránskom koncile zakazoval, aby opáti alebo rehoľníci verejne spovedali, navštevovali chorých, udeľovali posledné pomazanie alebo spievali verejné omše. Krizmu, svätý olej, posvätenie oltárov alebo ordinovanie do posvätných stupňov udeľovali biskupi v diecézach, ktoré spravovali. SCHROEDER, ref. 36, s. 189.

<sup>75</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 279, Cap. XXXI.

<sup>76</sup> BEKE, Margit (ed.). Pázmány Péter egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1616 – 1637). Budapest: Márton Áron Kiadó, 1994, s. 22-23. K problematike vizitácií pozri aj OSTERTAGOVÁ, Alexandra. Kanonické vizitácie ako historický prameň. In HIŠEM, Cyril – FEDORČÁK, Peter (eds.). Kanonické vizitácie po Tridentskom koncile. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie.

XXXII. nariadenie bolo venované problematike pijatiky (*comessatio*). Synodálni otcovia s *hnevom* konštatovali, že nejuden cestujúci (*viator*) klerik alebo prelát *oplýval pitkami*; noc trávil *neprípustnými klebetami*; vzdával sa spánku; ledva ho prebudil denný spev vtákov; všade sa zúčastňoval na hostinách a zanedbával liturgiu hodín. Mnohí zanedbávali svoje úrady či benefíciá a oddávali sa svetskému obchodovaniu. Toto nariadenie malo preto poučiť všetkých odporných (*abominabilis*) a opovrhnutiahodných (*detestabilis*) duchovných a dať im na vedomie, že takéto delikty budú potrestané formou exkomunikácie.<sup>77</sup>

V XXXIII. nariadení padla zmienka o úžere a úžerníkoch. Úžerník nemohol byť pripustený k oltáru k svätému prijímaniu (*communio*) ani prijímať dary (*oblatio*). Ak by úžerník neodškodnil osobu, ktorú svojou úžerou znevýhodnil, prípadne nesplatil pokutu, ktorá mu bola za túto činnosť vyrubená, mohol mu byť po jeho smrti odopretý cirkevný pohreb.<sup>78</sup> Poskytovanie úžery a vyberanie úrokov nebolo pre kresťanov prípustné či tolerované vo všeobecnosti; týkalo sa to skôr židov.<sup>79</sup>

V XXXIV. nariadení sa operovalo pojmami ako *chamtivosť*, *márnomyseľnosť* a *nečestnosť*, ktoré *duše* privádzali k tomu, aby si prostredníctvom *podvodu* privlastňovali *cudzie*. Nikto si nemohol svojvoľne privlastniť neobsadený kostol (*Ecclesia vacans*), dožadovať sa kaplniek (*capella*), prípadne si prisvojovať iné cirkevné právomoci (výsady), ktoré mu neprislúchali; obzvlášť nie laici.<sup>80</sup>

V XXXVI. nariadení, ktoré figurovalo ako posledné, bol napokon obsiahnutý zoznam všetkých sviatkov, ktoré mali byť počas roka slávené na území Nitrianskej diecézy (kompletný zoznam pozri v prílohe). V nariadení bolo prízvukované, že s podobnou úctou mali byť oslavované všetky nedele, ako aj dni viažuce sa

---

Košice 9. novembra 2006. Košice 2007, s. 5-10. LOPATKOVÁ, Zuzana. Kanonická vizitácia – k jej interpretácii, limitom a metodologickým otázkam v historickom výskume. In FERIANCOVÁ, Alena – GLEJTEK, Miroslav (eds.). Prameň – jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume. Nitra: UKF v Nitre, 2010, s. 69-77. LOPATKOVÁ, Zuzana. „Baňaniovská“ kanonická vizitácia Smoleníc z r. 1782. In DOBROTKOVÁ, Marta (ed.). Studia Historica Tarnavien-sia IX – X. Kraków; Trnava: Towarzystwo Słowaków w Polsce – FF TU, 2010, s. 382-424. LOPATKOVÁ, Zuzana. Kanonické vizitácie Smolenického dekanátu v 18. storočí. Trnava: FF TU, 2011. 389 s. LOPATKOVÁ, Zuzana. Kanonické vizitácie severozápadnej časti Podhorského dekanátu v 2. polovici 16. storočia a v 17. storočí. Kraków; Trnava: Towarzystwo Słowaków w Polsce – FF TU, 2014. 179 s. LOPATKOVÁ, Zuzana. Edície zápisníc z kanonických vizitácií z obdobia novoveku. In KOHÚTOVÁ, Mária – LOPATKOVÁ, Zuzana et al. Metodologické limity historického prameňa. Kraków; Trnava: Towarzystwo Słowaków w Polsce – FF TU, 2014, s. 38-47.

<sup>77</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 279, Cap. XXXII. K. č. XV prijatý na IV. lateránskom koncile vyzýval k tomu, aby boli klerici, ktorí sa po upozornení nevzdali svojej závislosti od opitosti, prepustení zo svojich úradov a benefícií. SCHROEDER, ref. 36, s. 256.

<sup>78</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 279-280, Cap. XXXIII.

<sup>79</sup> Proti úžere vystúpili v k. č. XXV účastníci III. lateránskeho koncilu a v k. č. LXVII aj účastníci IV. lateránskeho koncilu. SCHROEDER, ref. 36, s. 233, 289-290. Pre hodnotenie a kritiku úžery, zisku, úrokov či obchodovania cez prizmu Biblie, teológie, etiky alebo kánonického práva pozri aj nasledujúce diela: FEKETE, Orsolya – TATAY, Tibor. A kölcsönzés feltételeinek erkölcs-i vonatkozásai. In Acta Scientiarum Socialium, 2013, č. 38, s. 145-151. FRENÝÓ, Zoltán. A keresztyeny gazdaságetika érvénye. In FRENÝÓ, Zoltán (ed.). Filozófiai kultúra. Válogatott írások. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2008, s. 316-328. HÁMORI, Antal. A kamatszédés erkölcssteológiai és kánonjogi megítélése. In Magyar Sion Új folyam IX., 2015, roč. 51, č. 2, s. 189-204.

<sup>80</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 280, Cap. XXXIV.

k patrónom, ktorým boli jednotlivé kostoly v diecéze zasvätené. Pri sviatkoch priradených k mesiacu apríl, akými boli *Zmŕtvychvstanie Pána, Nanebovstúpenie Pána, Turíce, Sviatok Svätej Trojice* či *Najsvätejšie Kristovo Telo*, chýbali vyznačené konkrétne dni v kalendári, pretože išlo o tzv. *pohyblivé sviatky* a z roka na rok ich slávenie kolísalo medzi mesiacmi marec, apríl a máj. Konkrétne dni neboli priradené ani k ďalším trom sviatkom figurujúcim pri mesiaci september. Išlo o *sviatky sv. Emeráma (mučeníka), sv. Václava (mučeníka) a sv. Michala (archanjela)*.<sup>81</sup> S uctievaním sv. Emeráma (mučeníka) sa pritom tradične spájal 22. september<sup>82</sup>, so sv. Václavom (mučeníkom) 28. september<sup>83</sup> a so sv. Michalom (archanjelom) 29. september<sup>84</sup>.

Liturgický rok, resp. cirkevný rok predstavoval oslavnú pamiatku spasiteľných činov Ježiša Krista v priebehu cyklu s rozsahom jedného roka. Zahŕňal tak v sebe všetky liturgické sviatky, ktoré si v priebehu dejín získali svoje miesto v ročnom cykle. Kresťanskí cirkevní predstavitelia sa snažili o to, aby sa činy Ježiša Krista ľuďom nepribližovali len v podobe hlásania *Božieho slova* alebo prostredníctvom rozličných pastoračných služieb, ale aj vo forme cirkevných sviatkov. Liturgické slávenie nebolo založené len na minulých udalostiach, ale malo aj svoju patričnú eschatologickú rovinu.<sup>85</sup> Ústrednými sviatkami kresťanov sa stali tie, ktoré priamo súviseli s osobou alebo činmi Ježiša Krista. Označovali sa ako tzv. *sviatky Pána*. Okrem nich sa v priebehu dejín postupne rozširovali aj tzv. *sviatky mučeníkov*. Spočiatku mali iba lokálny charakter, postupom času však nadobudli celokresťanský status. Spoločne s mučeníkmi boli oslavovaní aj *apoštoli* alebo napr. *sviatky prenesenia pozostatkov*. Tie nasledovali *sviatky vyznávačov* alebo *mariánske sviatky*, pri ktorých bola patričná úcta venovaná Panne Márii. Viaceré kresťanské sviatky mali svoje počiatky v židovských či predkresťanských (rímskych) sviatkoch. Hlavnými čiastkami cirkevného roka sa stali *sviatky Pána* s príslúchajúcimi prípravnými dobami (*advent, quadragesima*), ako aj *mariánske sviatky*. *Cirkevný a občiansky rok* bol kresťanmi pôvodne ponímaný identicky. Zásadnú zmenu zaznamenal *gregoriánsky kalendár* (1582), na základe ktorého sa *občiansky rok* začínal 1. januára. Za začiatok cirkevného roka sa pritom dlhodobo považovala *Veľká noc*, ku sklonku stredoveku to bola *prvá adventná nedeľa*. Cirkevný rok principiálne pozostával z dvoch veľkých cyklov sviatkov (*vianočné a veľkonočné obdobie*) a dvoch medziobdobí.<sup>86</sup>

<sup>81</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 281, Cap. XXXVI.

<sup>82</sup> Magyar Katolikus Lexikon (kísérleti internetes változata) [online]. B. m., b. v., b. s., heslo Emmerám. Dostupné na internete: <<http://lexikon.katolikus.hu/E/Emmer%C3%A1m.html>>.

<sup>83</sup> Magyar Katolikus Lexikon (kísérleti internetes változata) [online]. B. m., b. v., b. s., heslo Vencel. Dostupné na internete: <<http://lexikon.katolikus.hu/V/Vencel.html>>.

<sup>84</sup> Magyar Katolikus Lexikon (kísérleti internetes változata) [online]. B. m., b. v., b. s., heslo Mihály. Dostupné na internete: <<http://lexikon.katolikus.hu/M/Mih%C3%A1ly.html>>.

<sup>85</sup> ADAM, Adolf. Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe. Praha: Vyšehrad, 1997, s. 13-14. Pozri aj BIERITZ, Karl – Heinrich. Das Kirchenjahr: Feste, Gedenk- und Feiertage in Geschichte und Gegenwart. München: C. H. Beck, 2013, 304 s. BIEGER, Eckhard. Das Kirchenjahr: die Feste, Bedeutung, Entstehung, Brauchtum. Leipzig: St. Benno, 2013. 107 s.

<sup>86</sup> MIHÁLYFI, ref. 61, s. 72-76. Pozri aj KRANEMANN, Benedikt. A keresztény ünnepkultúra és Európa kulturális identitása. In Praeonia, 2012, roč. 7, č. 2, s. 15-27. RADÓ, Polikárp. Az Úr születésének évzsaka. In Praeonia, 2012, roč. 7, č. 2, s. 46-59.



Pri pokuse o zhodnotenie významu Nitrianskej diecéznej synody z roku 1494 sa vynímajú predovšetkým dva kľúčové momenty. V prvom rade je to osoba nitrianskeho biskupa Antona (1492 – 1500), z ktorého iniciatívy bola táto synoda zvolaná. Anton vynikal najmä teologickou erudovanosťou; širokými diplomatickými schopnosťami, ktoré bohato zúročil aj za hranicami Uhorska; ako aj skvelou organizačnou schopnosťou a úsilím, ktoré pretavil do chodu Nitrianskej diecézy a opatery o svoj klérus a veriacich. Zvolávanie partikulárnych synod v období stredoveku nebolo automatické, aj keď na to vyzývali hierarchicky nadradené koncily. Vyžadovalo si to množstvo úsilia a času; vzdelanie a obratnosť v rovine teológie; skvelé komunikačné schopnosti a schopnosť zjednocovať svoj klérus; ale aj patričné postavenie, rešpekt či dávku charizmy. Aj prostredníctvom takéhoto kroku v podobe zvolania diecéznej synody potom mohol stredoveký biskup deklarovať svoje postavenie a moc. A to obzvlášť na sklonku stredoveku, keď podľa mnohých prameňov či autorov upadala morálka a disciplína kléru, liturgia naberala cudzie elementy a v mnohých farnostiach diecéz nepôsobila unifikovane. Krok biskupa Antona bol preto z pohľadu smerovania Nitrianskej diecézy veľmi dôležitý, o čom svedčí aj potvrdenie a vytlačenie nariadení jeho synody v roku 1560 z popudu nitrianskeho biskupa Pavla Abstemia Bornemisu (1557 – 1579).

V druhom rade je to počet (36), podoba, obsiahlosť a výpovedná hodnota prijatých nariadení. Z pohľadu aplikácie partikulárneho práva prostredníctvom biskupa bolo zvolanie synody len prvým krokom, ešte dôležitejšie bolo, čo sa na danej synode vôbec odohrá a aké nariadenia budú prijaté (ak vôbec). Predobraz nariadení prijatých v Nitre v roku 1494 je z pohľadu ekumenických koncilov citeľný z kánonov I. lateránskeho koncilu (1123), II. lateránskeho koncilu (1139), III. lateránskeho koncilu (1179) a najmä IV. lateránskeho koncilu (1215). Z pohľadu priamo hierarchicky nadradenej synody je obsahová zložka naviazaná na dekréty Ostrihomskej provinciálnej synody z roku 1493. Tiež tam boli podrobne rozpracované nariadenia venované siedmim sviatostiam; ich ochrane a spôsobu vysluhovania; oslave posvätného ofícia (liturgie hodín); problematike exkomunikácií; odievaniu kléru; problematike konkubín; kňazom, ktorí prijímali vo svojich domoch laikov a čapovali víno; bohoslužbám; pravidlám udeľovania vyšších svätení; privlastňovaniu cirkevných práv a uzurpovaniu kostolov; prijímaniu benefícií; odstúpeniu dedičstiev zanechaných zo zbožných príčin do 6 mesiacov právoplatnému dedičovi; rehoľnému kléru; pitkám a hodovaniu; úžere; podobe liturgického kalendára, ktorého sa mali pridržiať klerici a veriaci v diecézach Ostrihomskeho arcibiskupstva.<sup>87</sup> Na komparáciu z pohľadu obsahovej stránky nariadení a iniciatívy zvolávania synod na diecéznej úrovni môže zase poslúžiť príklad Vesprímskej diecéznej synody z roku 1515, na ktorej bolo prijatých 31 podobne rozsiahlych a tematicky priam identicky zameraných nariadení.<sup>88</sup> Zmienené synody vrátane Nitrianskej diecéznej synody (1494) boli príkladom efektívneho napredovania vybraných uhorských diecéz v duchu liturgickej disciplinizácie i disciplinizácie kléru a rovnako aj predzvesťou katolíckej obnovy (sebareformy), ktorú iniciovali až účastníci Tridentského koncilu (1545 – 1563).

<sup>87</sup> PÉTERFFY, ref. 9, s. 204-219.

<sup>88</sup> SOLYMOSI, ref. 10, s. 52-107.



## PRÍLOHA

Zoznam sviatočných dní stanovený Diecéznou synodou v Nitre (1494)<sup>89</sup>

1. január	Obriezka Pána	1. máj	Sv. Filip a Jakub, apoštoli
6. január	Zjavenie Pána	3. máj	Povýšenie sv. Kríža
17. január	Sv. Agnesa, panna a mučenica	6. máj	Zjavenie sv. Michala, archanjela
25. január	Obrátenie sv. Pavla		
		24. jún	Sv. Ján Krstiteľ
2. február	Očisťovanie Panny Márie	27. jún	Sv. Ladislav, uhorský kráľ
24. február	Sv. Matej, apoštol	29. jún	Sv. Peter a Pavol, apoštoli
12. marec	Pápež Gregor, vyznávač	2. júl	Návšteva Panny Márie
25. marec	Zvestovanie Panny Márie	14. júl	Sv. Margaréta, panna a mučenica
		17. júl	Sv. Svorad a Benedikt, mučeníci
24. apríl	Sv. Juraj, mučeník	22. júl	Sv. Mária Magdaléna
25. apríl	Sv. evanjelista Marek	25. júl	Sv. Jakub, apoštol
( <i>pohyblivý sviatok</i> )	Zmŕtvychvstanie Pána	26. júl	Sv. Anna, matka Márie
( <i>pohyblivý sviatok</i> )	Nanebovstúpenie Pána		
( <i>pohyblivý sviatok</i> )	Turíce	6. august	Premenenie Pána
( <i>pohyblivý sviatok</i> )	Sviatok Najsvätejšej Trojice	10. august	Sv. Vavrinec, mučeník
( <i>pohyblivý sviatok</i> )	Najsvätejšie Kristovo Telo	15. august	Nanebovzatie Panny Márie
		20. august	Sv. Štefan, uhorský kráľ
		24. august	Sv. Bartolomej, apoštol

<sup>89</sup> Zostavené na základe edície Karola Péterffyho. PÉTERFFY, Carolus (ed.). Sacra Concilia Ecclesiae romano-catholicae in Regno Hungariae. Vol. I. Posonii: Typis Kaliwodianis, 1741, s. 281, Cap. XXXVI.

8. september	Narodenie Blahoslavenej Panny Márie	11. november	Sv. Martin, vyznávač
13. september	Povýšenie svätého kríža	20. november	Sv. Alžbeta, vdova
21. september	Sv. Matúš, apoštol a evanjelista	25. november	Sv. Katarína, panna
september	Sv. Emerám, mučeník	30. november	Sv. Ondrej, apoštol
september	Sv. Václav, mučeník		
september	Sv. Michal, archanjel	6. december	Sv. Mikuláš, vyznávač
		8. december	Počatie Blahoslavenej Panny Márie
18. október	Sv. Lukáš, evanjelista	22. december (?)	Sv. Tomáš, apoštol
28. október	Sv. Šimon a Júda, apoštoli	25. december	Narodenie nášho Pána Ježiša Krista
		26. december	Sv. Štefan, protomučeník
1. november	Sviatok všetkých svätých	27. december	Sv. Ján, apoštol a evanjelista
5. november	Sv. Imrich, knieža	28. december	Najsvätejšie neviatka

## Zoznam použitých prameňov a literatúry:

### Publikované pramene:

- BATTYÁNY, Ignatius (ed.). *Leges ecclesiasticae regni Hungarie, et provinciarvm adiacentivm opera et stvdio. Tomus I - III. Alba Carolinae; Claudiopoli: Typis Quondam Episcopolibus, 1785 - 1827.*
- BEKE, Margit (ed.). *Pázmány Péter egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1616 - 1637). Budapest: Márton Áron Kiadó, 1994.*
- DRASCOVITIUS, Georgius (ed.). *Acta, et constitvtiones Dioecesanæ Synodi Iavriensis. Sub Reuerendiss. in Christo patre ac Domino Georgio Drascouitio, electo Archiepiscopo Colocense, Dei & Apostolic Sedis gratia Iauriense Episcopo, Sacratissimæ Cæsareæ Regiæq. Maiestatis Consiliario, & per regnum Hungariæ summo Aulae Cancellario, ad secundum diem mensis Augusti indictæ, & per triduum Sabariæ, patria sancti Martini Episcopi, habitæ, Anno Domini M D LXXIX. Pragæ: Typis Georgii Melantrichi, 1579.*
- FEJÉR, Georgius (ed.). *Codex diplomaticus Hungariæ ecclesiasticvs ac civilis. Tomus I. - XI. Budæ 1829 - 1844.*
- HRDINA, Ignác Antonín (ed.). *Dokumenty Tridentského koncilu. Praha: Krystal OP, 2015.*

- KATONA, Stephanus (ed.). *Historia critica regvm Hvngariae...*, ex fide domesticorum et externorum scriptorum concinnata, a Stephano Katona. Tomus I. – XLII. Pestini; Budaë, 1779 – 1817.
- KOVACHICH, Martinus Georgius (ed.). *Codex juris decretalis ecclesie Hungaricæ quem ad sua capita revocatum, et in ordinem systematicum reductum, sub suis rubricis, ipso textu decretorum comitialium fideliter expressit, fontes rite citavit, et venerabili clero S. Ecclesie Hungaricæ reverenter dicavit Martinus Georgius Kovachich Senquiciensis. Tomus I. – II. Pestini: Typis Joannis Thomæ Trattner, 1815, Tom. I.; Tom. II.*
- PÉTERFFY, Carolus (ed.). *Sacra Concilia Ecclesie romano-catholicæ in Regno Hungariæ. Vol. I. Posonii: Typis Kaliwodianis, 1741.*
- PRAY, Georgius (ed.). *Historia controversarium de ritibus Sinicis ab earum origine ad finem compendio deducta. Præeunte epistola ad benedictum cetto. Pestini; Budaë; Cassoviae: Bibliopolio Strohmayariano, 1789.*
- SCHROEDER, Henry Joseph (ed.). *Disciplinary Decrees of the General Councils. Text, Translation, and Commentary. St. Louis; London: B. Herder Book Co., 1937. 669 s.*
- SOLYMOŠI, László (ed.). *A veszprémi egyház 1515. évi zsinati határozatai. Budapest: Argumentum Kiadó – Balassi Kiadó, 1997.*
- Sväté písmo. Starý zákon. Zv. I. Trnava: Vydavateľstvo Spolku Sv. Vojtecha, 1992.
- SZELEPCHÉNY, Georgius (ed.). *Acta et decreta synodi dioecesanæ, Strigoniensis. Autoritate illustrissimi ac reverendissimi domini, Petri Pazmany, archiepiscopi Strigoniensis. Celebratæ Tyrnaviæ, Anno Domini M.DC.XXIX. die IV. Octobris & sequentibus. Jussu illustrissimi ac reverendissimi D. Domini Georgii Szelepchény, archiepiscopi Strigoniensis, Pro Commoditate Parochum recusum, Anno Domini M.DC. LXVII. Tyrnaviæ 1667.*
- SZVORÉNYI, Michaelus (ed.). *Synopsis critico-historica decretorum synodaliû pro ecclesia hungaro-catholica editorum. Vesprimii: Typis Claræ Szammer Viduæ, 1807.*

### Monografie a zborníky ako celok:

- ABBOTTOVÁ, Elizabeth. *Historie celibátu. Praha: BB art, 2005.*
- ADAM, Adolf. *Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe. Praha: Vyšehrad, 1997.*
- ARIÉS, Philippe. *Dějiny smrti I. Praha: Argo, 2000.*
- ARIÉS, Philippe. *Dějiny smrti II. Praha: Argo, 2000.*
- AUGUSTYN, Józef. *Celibát. Kostelní Vydří: Karmelitánske nakladatelství Kostelní Vydří, 2000.*
- BIEGER, Eckhard. *Das Kirchenjahr: die Feste, Bedeutung, Entstehung, Brauchtum. Leipzig: St. Benno, 2013.*
- BIERITZ, Karl-Heinrich. *Das Kirchenjahr: Feste, Gedenk- und Feiertage in Geschichte und Gegenwart. München: C. H. Beck, 2013.*
- BUCKO, Vojtech. *Mikuláš Oláh a jeho doba (1493 – 1568). Štúdia zo slovenských dejín 16. storočia. Bratislava: Vedecké ústavý mesta Bratislava, 1940.*
- BUCKO, Vojtech. *Reformné hnutie v arcibiskupstve ostrihomskom do r. 1564. Bratislava: Unia, 1939.*
- DAVIES, Douglas James. *Stručné dějiny smrti. Praha: Volvox Globator, 2007. 186 s.*
- DENZLER, Georg. *Dějiny celibátu. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000.*
- ERDŐ, Péter. *Latin-magyar egyházi jogi kieszótár. Budapest: Márton Áron Kiadó, 1993.*
- FOUILLOUX, Danielle – LANGLOIS, Anne – LE MOIGNÉ, Alice et al.. *Slovník biblické kultury. Praha: Ewa Edition, 1992.*
- JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1990.*

- KRAFL, Pavel. Synody a statuta olomoucké diecéze období středověku. Praha: Historický ústav AV ČR, 2014.
- LOPATKOVÁ, Zuzana. Kanonické vizitácie severozápadnej časti Podhorského dekanátu v 2. polovici 16. storočia a v 17. storočí. Kraków; Trnava: Towarzystwo Słowaków w Polsce – FF TU, 2014.
- LOPATKOVÁ, Zuzana. Kanonické vizitácie Smolenického dekanátu v 18. storočí. Trnava: FF TU, 2011.
- MIHÁLYFI, Ákos. Az emberek megszentelése. Egyetemi előadások a lelkipásztorkodástan köréből. Budapest: Szent-István-Társulat, 1921. 552 s.
- MIHÁLYFI, Ákos. Verejné bohoslužby (Katolícka liturgia). I. diel. Banská Bystrica: Havelka a spol., 1937.
- MIHÁLYFI, Ákos. Verejné bohoslužby (Katolícka liturgia). II. diel. Banská Bystrica: Havelka a spol., 1937.
- PEJŠKA, Josef. Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Svazek první: Ústavní právo církevní. Semily: Vlastní náklad – Glosův grafický závod, 1932.
- PEJŠKA, Josef. Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Svazek druhý: Hierarchický řád církevní. Praha: Theologický ústav CSsR. v Obořišti u Dobříše – Československé akciové tiskárny v Praze, 1937.
- POHLE, Joseph – PREUSS, Arthur. The Sacraments: A Dogmatic Treatise. Volume I. St. Louis: B. Herder, 1915.
- SIPOS, István. A celibátus (papi nőtlenség) története és védelme. Pécs: Dunántúl Nyomda RT., 1913.
- STICKLER, Alfons Maria. O církevním celibátu. Jeho dějiny a teologické základy. Praha: Česká biskupská konference, 2008.
- RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. Teologický slovník. Praha: Vyšehrad, 2009.
- RÁBIK, Vladimír. Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus IV. Camera apostolica 1 (Libri formatarum 1425 – 1524). Trnavae; Romae: FF TU, 2014.
- ZSIGOVITS, Béla. A papi nőtlenség (coelibatus) története Magyarországon. Budapest: Élet, 1914.

### **Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:**

- ADRIÁNYI, Gábor. A római katolikus egyház zsinatai. In BALOGH, Margit – VARGA, Szabolcs – VÉRTESI, Lázár (eds.). Katolikus zsinatok és nagygyűlések Magyarországon a 16. – 20. században. Budapest; Pécs: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontja – Pécsi Egyháztörténeti Intézet, 2014, s. 13-26.
- BORSA, Gedeon. Hazai egyházmegyék Mohács előtt nyomtatott zsinati határozatai. In Magyar könyvszemle, 1986, roč. 102, č. 1, s. 67-74.
- ERDŐ, Péter. Az egyházmegyei zsinat intézménye a történelemben. In Vigilia, 1988, roč. 53, č. 11, s. 807-811.
- DEÁK, Éva. Öltözködés és identitás a 17. – 18. századi Erdélyben a viseletsorozatok tükrében. In Korall Társadalomtörténeti Folyóirat, 2014, roč. 15, č. 55, s. 150-168.
- DUCHOŇ, Michal. „Maličký statek, který mi Pan Buh propustil.“ Dom a domácnost malokarpatských mešťanov v 17. storočí vo svetle testamentov a pozostalostných inventárov. In Historické rozhľady, 2005, roč. 2, s. 51-78.
- DUCHOŇ, Michal. Testamenty modranských svätajurských mešťanov ako prameň každodenného života v ranom novoveku. In RAGAČOVÁ, Júlia (ed.). Diplomatická produkcia v stredovekom meste. Bratislava: MV SR, 2005, s. 242-255.



- FEKETE, Orsolya – TATAY, Tibor. A kölcsönzés feltételeinek erkölcsi vonatkozásai. In *Acta Scientiarum Socialum*, 2013, č. 38, s. 145-151.
- FRENYÓ, Zoltán. A keresztény gazdaságetika érvénye. In FRENYÓ, Zoltán (ed.). *Filozófiai kultúra. Válogatott írások*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2008, s. 316 – 328.
- GLEJTEK, Miroslav. Testamenty a testamentárne právo spišských kanonikov v 18. storočí (Testament kanonika Andreja Čepešeniho z roku 1738). In *Studia Historica Nitriensia*, 2013, roč. 17, č. 1, s. 82-98.
- HÁMORI, Antal. A kamatszédés erkölcssteológiai és kánonjogi megítélése. In *Magyar Sion Új folyam IX.*, 2015, roč. 51, č. 2, s. 189-204.
- HLAVAČKOVÁ, Miriam. Diplomat v službách uhorských kráľov. Pôsobenie nitrianskeho biskupa Antona zo Šankoviec na sklonku stredoveku. In *Historický časopis*, 2010, roč. 58, č. 1, s. 15-36.
- HRIČOVSKÁ, Janka. Testamenty kanonikov Bratislavskej kapituly zo 16. storočia. In RAGAČOVÁ, Júlia (ed.). *Diplomatická produkcia v stredovekom meste*. Bratislava: MV SR, 2005, s. 235-241.
- JABLONSKÝ, Dávid. Smerovanie katolíckej cirkvi v Uhorsku v období 2. polovice 16. storočia až 1. polovice 17. storočia v zrkadle synodálnych nariadení. In *Východočeské listy historické*, 2018, č. 39, s. 29-48.
- JABLONSKÝ, Dávid. Vybrané príklady problematického prijímania nariadení uhorských katolíckych synod v 16. a 17. storočí v náboženskej praxi. In *Konštantínove listy*, 2017, roč. 10, č. 1, s. 222-232.
- KRANEMANN, Benedikt. A keresztény ünnepkultúra és Európa kulturális identitása. In *Praeconia*, 2012, roč. 7, č. 2, s. 15-27.
- LOPATKOVÁ, Zuzana. „Baťaniovská“ kanonická vizitácia Smoleníc z r. 1782. In DOBROTKOVÁ, Marta (ed.). *Studia Historica Tyrnaviensia IX – X*. Kraków; Trnava: Towarzystwo Słowaków w Polsce – FF TU, 2010, s. 382-424.
- LOPATKOVÁ, Zuzana. Edície zápisníc z kanonických vizitácií z obdobia novoveku. In KOHÚTOVÁ, Mária – LOPATKOVÁ, Zuzana et al. *Metodologické limity historického prameňa*. Kraków; Trnava: Towarzystwo Słowaków w Polsce – FF TU, 2014, s. 38-47.
- LOPATKOVÁ, Zuzana. Kanonická vizitácia – k jej interpretácii, limitom a metodologickým otázkam v historickom výskume. In FERIANCOVÁ, Alena – GLEJTEK, Miroslav (eds.). *Prameň – jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume*. Nitra: UKF v Nitre, 2010, s. 69-77.
- MONTANARI, Cesare Antonio. A miseruha és a palást. In *Praeconia Liturgikus szakfolyóirat*, 2014, roč. 9, č. 2, s. 35-39.
- NEMEŠ, Jaroslav. Testament ako prameň materiálnej kultúry stredoveku (uhorské duchovenstvo). In *Studia archaeologica Slovaca mediaevalia*, 1999, č. 2, s. 113-127.
- NEMEŠ, Jaroslav. Testament bratislavského kanonika Gašpara Romera z roku 1517 a jeho ekonómia spásy. In NEMEŠ, Jaroslav – PAPAJÍK, David (eds.). *Ružomberký historický slovník III*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2009, s. 150-172.
- NEMEŠ, Jaroslav. Testament Pavla Bornemisu osvetľuje minulosť Nitrianskeho kódexu. In *Liturgia*, 1998, roč. 8, č. 2, s. 187-183.
- OSTERTAGOVÁ, Alexandra. Kanonické vizitácie ako historický prameň. In HIŠEM, Cyril – FEDORČÁK, Peter (eds.). *Kanonické vizitácie po Tridentskom koncile*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Košice 9. novembra 2006. Košice 2007, s. 5-10.
- POSCHMANN, Andreas. Liturgikus ruhák és textíliák. In *Praeconia Liturgikus szakfolyóirat*, 2014, roč. 9, č. 2, s. 16-27.
- PRELOVSKÁ, Daniela. Testament ako prameň analýzy každodenného života mešťanov. In *Studia Historica Nitriensia*, 1995, č. 4, s. 83-86.

RADÓ, Polikárp. Az Úr születésének évszaka. In *Praeconia*, 2012, roč. 7, č. 2, s. 46-59.

STÖHR, Géza. A liturgikus öltönyökről. In *Magyar katolikus almanach*, 1927, roč. 1, č. 1, s. 782-792.

SZEGHYOVÁ, Blanka. Korupcia v stredoveku a ranom novoveku. In VÖRÖS, László – ŠOLTÉS, Peter (ed.). *Forum Historiae. Korupcia*. Bratislava: HÚ SAV, 2011, s. 198-221

ŠORECOVÁ, Mária. Testamenty banskoštiavnických mešťanov zo 16. storočia (diplomatický a paleografický rozbor). In RAGAČOVÁ, Júlia (ed.). *Diplomatická produkcia v stredovekom meste*. Bratislava: MV SR, 2005, s. 225-233.

ZSENGELLÉR, József. A test és a lélek öltözetei: a ruha jelentősége a Bibliában. In *Praeconia Liturgikus szakfolyóirat*, 2014, roč. 9, č. 2, s. 11-15.

### **Nepublikované práce:**

NEMEŠ, Jaroslav. *Pramenná základňa testamentov k cirkevným dejinám Slovenska (Testamenty duchovných osôb do roku 1600)*. (Diplomová práca). Trnava: Trnavská univerzita, 1997.

### **Internetové zdroje:**

INTERNATIONAL THEOLOGICAL COMMISSION. The Hope of Salvation for Infants Who Died without Being Baptised [online]. B. m., b. r., b. s. Dostupné na internete: <[http://www.vatican.va/roman\\_curia/congregations/cfaith/cti\\_documents/rc\\_con\\_cfaith\\_doc\\_20070419\\_un-baptised-infants\\_en.html](http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_doc_20070419_un-baptised-infants_en.html)>; citované [2020. 01. 09.].

Magyar Katolikus Lexikon (kísérleti internetes változata) [online]. B. m., b. v., b. s., heslá Egyházi javadalom; Egyházi tilalom; Emmerám; Felfüggesztés; Gyógyító büntetés; Kiközösítés; Krizma; Mihály; Sánkfalvai; Temetés; Vencel. Dostupné na internete: <<http://lexikon.katolikus.hu>>; citované [2020. 01. 09.].

MÜLLER, Lajos. A házasság [online]. Budapest: Szent-István-Társulat, 1928. 76 s. Dostupné na internete: <[http://www.ppek.hu/facsimile/Muller\\_Lajos\\_A\\_hazassag\\_facsimile.pdf](http://www.ppek.hu/facsimile/Muller_Lajos_A_hazassag_facsimile.pdf)>; citované [2020. 01. 09.].

MÜLLER, Lajos. Az Oltáriszentség [online]. Budapest: Szent-István-Társulat, 1926. 183 s. Dostupné na internete: <[http://www.ppek.hu/konyvek/Muller\\_Lajos\\_Az\\_Oltariszentseg\\_1.pdf](http://www.ppek.hu/konyvek/Muller_Lajos_Az_Oltariszentseg_1.pdf)>; citované [2020. 01. 09.].

MÜLLER, Lajos. Az utolsó kenet [online]. Budapest: Szent-István-Társulat, 1928. 110 s. Dostupné na internete: <[http://www.ppek.hu/facsimile/Muller\\_Lajos\\_Az\\_utolso\\_kenet\\_facsimile.pdf](http://www.ppek.hu/facsimile/Muller_Lajos_Az_utolso_kenet_facsimile.pdf)>; citované [2020. 01. 09.].

Počet slov: 10 079

Počet znakov vrátane medzier: 72 611